

NAŠ POGOVOR

Janez Winkler

Brez miličnikov ne bi bilo osamosvojitve

STRAN 4

GEOPEDIJA

Slovenj Gradec

Spomeniki izginjajo, mar ne?

STRAN 7

NOVA KNJIGA

Andreje Zlobec – Matjažev Dreja

Krasni Kras

STRAN 15

MEDNARODNI DAN ŽENSK

Se je še treba spominjati sporočil 8. marca?

Dr. Maca Jogan, sociologinja

Večkrat se pojavlja pomislek, ali je praznovanje 8. marca, mednarodnega dneva žensk, sploh še smiselno in potrebno, kajti ženske naj bi že tako in tako imele dovolj ali celo preveč pravic. Takšne presoje so pogoste zlasti v času okoli 8. marca, njihove korenine pa se redno napajajo v odkriti ali prikriti sovražnosti do žensk. Če zanemarimo sovražno govor celo v Državnem zboru RS, naletimo v slovenskih tiskanih in elektronskih občilih na ocene, da je 8. marec »ostanek komunizma«, »ženski cirkus«, »zaprašeni dan žena«, kajti »bojevanje za večje uveljavljanje žensk v današnjem času« naj bi bilo »bolj smešno kot potrebno«, saj se »vse bolj kaže potreba, da žena oziroma mati dobi svoje mesto v družinskem okolju, kjer bi spet začutila manjkajočo toplino in ljubezen«. Takšni klici k pravi materinski in družinski vlogi žensk, ki se v sodobnosti izražajo tudi v pogostih merilih za ocenjevanje njihovega delovanja v javnosti, zahtevajo odgovor na vprašanje, zakaj in ali je res potreben poseben dan žensk.

Najprej naj poudarim, da do odločitve za poseben ženski dan nikakor ni prišlo po naključju ali zaradi nenadnega razodetja, temveč so jo spodbudile skrajno bedne razmere izkoriščanih žensk delavk in njihov boj za politične, ekonomske in socialne pravice v 19. in začetku 20. stoletja. Na poti do 8. marca je nekaj mejnih datumov, ki jih ne smemo pozabiti. Najprej je 8. marec 1857, ko so stavkale tekstilne delavke v New Yorku; tej stavki je 51 let pozneje (leta 1908) istega dne sledila stavka na istem mestu, ki je bila z ognjem zatrta: delavke so bile najprej zaprte v tovarni, potem je izbruhnil požar in zgorelo je 129 žensk. V spomin na ta boj žensk je bil naslednje leto (1909) ta dan prvič določen kot spominski, leto zatem pa kot mednarodni dan žensk z jasnim sporočilom.

Na 2. mednarodni socialistični konferenci žensk (27. avgusta 1910) v Københavnu je nemška socialdemokratka Clara Zetkin predlagala, da bi socialistične ženske vseh dežel »sporazumno z razredno zavednimi političnimi in sindikalnimi organizacijami proletariata priredile vsako leto vsaka v svoji državi dan žensk, ki naj v prvi vrsti služi agitaciji za žensko volilno pravico«. Tako se je rodil dan, ki je v vsakda-

nji zavesti navzoč preprosto kot »8. marec«, vsebinsko pa je bilo že v resoluciji »ob rojstvu« posebej določeno, da je treba zahtevo po volilni pravici »v skladu s socialističnim pojmovanjem osvetliti v povezavi s celotnim ženskim vprašanjem«. Pobudnica je torej smisel tega dne videla v boju za odpravljanje vseh oblik diskriminacije žensk na vseh področjih in ravneh. V tem smislu so radikalno usmerjene ženske in moški tudi na Slovenskem že leta 1911 začeli slaviti ta dan.

Pomembnost in koristnost tega dne je priznala tudi Organizacija združenih narodov, ki je v »desetletju OZN za ženske: enakopravnost, razvoj in mir (1976–1985)« z resolucijo Generalne skupščine 16. decembra 1977 razglasila 8. marec za mednarodni dan žensk. »To je čas, ko moramo pošteno spregovoriti o nenehnem zatiranju žensk na mnogih koncih sveta in številnih področjih vsakodnevnega življenja,« je pred leti poudaril Butros Butros-Gali. Kljub mnogim odločnim ukrepom vlad držav članic za zmanjševanje diskriminacije žensk in kljub raznovrstnim spremembam v posameznih okoljih sedanjih generalni sekretar Guterres tudi v letu 2023 verjetno ne bo povedal nič drugače.

Gesla prvega desetletja OZN za ženske, katerih pomen so potrjevale že v 20. stoletju svetovne konference na različnih celinah (z vrhom v Pekingu 1995, kjer je bilo posebej poudarjeno, da so človekove pravice tudi pravice žensk), se neenakomerno in pogosto ne v zeleni smeri prebijajo na programe političnega odločanja v državah članicah ob vse slabši resnični podobi družbenega položaja večine prebivalstva, ki jo zaznamujejo naraščajoča socialna neenakost, podnebne spremembe z naravnimi katastrofami in vojne. Izrekanje o tem, ali so vodilne osebe feministično usmerjene, pove pre malo, kajti prizadevanja za družbeno enakost žensk in moških, kar naj bi vsebovala oznaka »feminizem«, so dojemana na razredno neenak način; privilegiranim plastem pa je še vedno bliže (duhovno in materialno) »naravno stanje«, ki je bolj po meri bojeviti in pohlepni moških, katerim se pogosto pridružijo tudi »dame«.

Na vprašanje, ali je torej praznovanje 8. marca še smiselno, lahko zelo jasno odgovorimo: dokler bodo obstajale različne oblike zapostavljenosti, prikrajšanosti žensk in dokler ne bo celostno uresničeno načelo o enakih možnostih, dotlej ima mednarodni dan žensk smisel kot spominski in opominski dan. Ker nikjer na svetu niso odpravljene pogosto niti najbolj očitne in grobe oblike izkoriščanja in zapostavljanja žensk, da prevladujoče prikrite diskriminacije niti ne omenjam, je prav, da ga sprejememo kot čas resne presoje o vprašanju, kje smo bili, kje smo, kam gremo – tudi v Sloveniji.

AKTUALNO 27. april 1941

Dan upora proti okupatorju je dan osvobodilne fronte

Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije

Druga svetovna vojna ni bila navadna vojna in vojaška okupacija naših krajev ni bila navadna okupacija. Šlo je za veliko več: to je bil apokaliptični spopad svetovnih razsežnosti, ne nazadnje so se kršitve mednarodnega prava dogajale v obsegu, kakršnega ni poznala nobena prejšnja okupacija. To je bilo neusmiljeno teptanje in uničevanje prvobitnega človeškega hrepeneja po preživetju in svobodi. Šlo je za preživetje naroda in usodo sveta. Kot manjvreden narod smo bili obsojeni na izginotje. Med prvimi smo občutili fašizem in se med prvimi v Evropi tudi uprli raznarodovanju in fašističnemu nasilju.

Upor zoper okupatorje je bil zgodovinsko in politično daljnovidno državotvorno dejanje. Temeljal je na globokem prepričanju, da je za narodovo osvoboditev potrebno skupno delovanje političnih in

narodovih silnic, ki ni ideološko pogojeno in izključujoče. Zaradi svoje širine in množičnosti OF, te edinstvene pluralistične narodne in osvobodilne organizacije in gibanja, kakršnega ni bilo nikjer drugje, je bila OF hrbenica narodnoosvobodilnega in socialnega gibanja za pravičnejšo družbo in ljudsko oblast slovenskega naroda. Ne nazadnje gre za slovenski etični kodeks. Bo v njem kot vrednota zapisan upor ali kolaboracija, boj za svobodo ali sodelovanje z okupatorjem? Pogum ali strahopetnost? Suverena država ali hlapčevstvo? Pravijo, da bi se Evropa osvobodila tudi brez boja Slovencev. Toda ali bi mogli imeti danes ponosno dvignjeno glavo, če bi se takrat potuhnil in preračunljivo tehtali, kam se bo obrnila vojna sreča, ali če bi kot narod stali na strani tistih, ki se jim je odrekla zgodovina?

Za nekatere je moteča tudi rdeča zvezda, simbol miru, svobode, upornišva in naših partizanov. Radi bi jo prepovedali, izbrisali iz našega spomina in celo ukiniti. Po sodni poti bi prepovedali tudi ZZB, ker ohranjamo spomin na narodnoosvobodilni boj, ker se upiramo politikantom in novodobnim revizionistom. Taki nam v imenu umišljene sprave želijo kratiti pravico do spoštljivega spomina na tigrovcе, žrtve fašističnega in nacističnega nasilja, padle bor-

ce in aktiviste, na junake narodnoosvobodilnega gibanja – na vse, brez katerih danes v slovenski Istri, na Štajerskem in v Prekmurju ne bi več govorili slovensko. In tudi Primorska ne bi bila del sedanje slovenske države z dostopom do morja. Brez slovenskega partizanskega gibanja slovenska skupnost v Avstriji ne bi imela mednarodnopravne zaščite svojega položaja in pravic z Avstrijsko državno pogodbo.

Prav zahvaljujoč OF in partizanskemu gibanju lahko danes glasno in z vso moralno pravico ponovimo »nikoli več«. Povzdignemo glas proti vojnam, nasilju, glas za mir in sožitje, blagor ljudi in narodov, spoštovanje človekovih pravic vseh ljudi in človeško dostojanstvo vseh ne glede na barvo, vero in politična prepričanje – tudi vseh ljudi, ki bežijo pred brezumnim vojnim nasiljem in rešujejo svoje golo življenje ali iščejo svoj prostor pod soncem za delo in preživetje.

Dan upora proti okupatorju – praznik v spomin na ustanovitev OF – naj nas zato spominja na to, da moramo zgodovinske pridobitve danes ohranjati in negovati bolj zavestno kot kadar koli prej v svoji burni zgodovini, saj so narodova samobitnost in samostojnost, enotnost in dejanska suverenost RS še kako pomembni temelji našega obstoja in naše prihodnosti.

AKTUALNO Kongres WVF

Spoštovanje različnosti

V Beogradu sta bila od 6. do 9. marca drugi kongres Svetovne veteranske organizacije (WVF) in 30. zasedanje Generalne skupščine WVF pod geslom »spoštovanje različnosti«. Ob dokaj skromni udeležbi 113 delegatov iz 40 držav so bili oba dogodka že sama po sebi in še zlasti sprejeti dokumenti ter novo interkontinentalno vodstvo spodbudna osnova za delovanje WVF kakor

tudi za odpravljanje finančnih težav in organizacijsko konsolidacijo organizacije. V tej veliki svetovni veteranski organizaciji, ki ima tudi poseben status v okviru sistema OZN, je »mirovni promotor ZN« in je bila večkrat omenjena med kandidati za Nobelovo nagrado za mir, je zdaj povezanih več kot 180 veteranskih organizacij iz 121 držav s skupaj 60 milijoni veteranov. V Sloveniji je pet

veteranskih organizacij (ZZB NOB, ZVVS, ZDVIS, ZPVD Sever, ZDK MORIS) članic WVF. Že več let uspešno sodelujejo, so povezane in usklajujejo svoje delovanje. ZZB za vrednote NOB je bila na kongresu v Parizu leta 2019 in na letošnjem kongresu v Beogradu predsedujoča Koordinaciji slovenskih članic.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

Spoštovanje različnosti

V imenu ZZB in koordinacije sta bila v slovenski delegaciji **Marijan Križman**, predsednik ZZB, in **Marjan Šiftar**, član Predsedstva ZZB in predsednik komisije za mednarodne odnose.

Slovenske članice WVF so v okviru priprav na kongres in na samem kongresu utrdile svoje medsebojno vsestransko in tovariško sodelovanje ter potrdile, da je skupna koordinacija za usklajevanje delovanja v zvezi z WVF dobra oblika delovanja na mednarodnem področju. Zahvaljujoč temu smo med pripravami na kongres skupaj in usklajeno intenzivno komunicirali z vodstvom WVF ter za vodstvo WVF pripravili več skupnih dokumentov z našimi ocenami, stališči in predlogi, ki po svojem pomenu presegajo kongresne okvirje; aktivno smo sodelovali v razpravi na zasedanju generalne skupščine in imeli številne delovne in prijateljske stike z udeleženci iz drugih držav, vodilnimi predstavniki FIR in novim vodstvom WVF. Pripravili in uveljavili smo tudi pomemben in aktualen amandma v resoluciji o suverenosti držav in nevme-

šavanju v notranje zadeve držav ter uspeli z našo kadrovsko kandidaturo. Slovenija je prvič dobila pomembno mesto v vodstvu WVF.

Posebej naj omenimo memorandum, ki smo ga pripravili o naših ocenah in stališčih o vojni v Ukrajini in njenem širšem mednarodnem okviru kot svoj prispevek za razpravo o vojni v Ukrajini in z njo povezanih okoliščinah ter predlagali sprejem dokumenta o tej temi na kongresu.

Še pred začetkom kongresa je imela slovenska delegacija delovni pogovor s predsednikom WVF **Danom Viggom Bergtunom**, njegovo ženo (ki je doslej tudi imela pomembno vlogo v WVF), predsednikom regionalnega odbora za Evropo Hughom Milroyem in v. d. generalnega sekretarja Andresom Ramnerupom. V pogovoru smo še posebej poudarili naše stališče, da bi morali na kongresu oz. zasedanju generalne skupščine sprejeti dokument o vojni v Ukrajini, in naš poziv za mir. Predali smo jim tudi kandidaturo Andreja Kocbeka za podpredsednika regionalnega odbora za Evropo.

Slovenska delegacija v Beogradu

Pozdravni nagovor na kongresu je imel v imenu predsednika Srbije Aleksandra Vučića, ki je bil tudi pokrovitelj srečanja, Nikola Selaković, minister za delo, zaposlovanje, borčevska in socialna vprašanja. Tako Selaković kot predsednik SUBNOR Srbije, ki je bil organizator kongresa, generalmajor Vidosav Kovačević, in predsednik WVF Bergtun so poudarjali pomen miru in varnosti ter zavračali reševanje sporov z vojnami. Spomnili so na svobodoljubno tradicijo srbskega naroda, posebno pozornost pa so namenili tudi zgodovini WVF, še posebej konferenci v Beogradu leta 1951. Ob tem velja omeniti, da je predsednik WVF omenil udeležbo Josipa Broza Tita na konferenci in citiral njegovo misel iz govora. Organizatorji so za udeležence pripravili obisk Hiše cvetja in poklon Titu na njegovem grobu ter ogled razstave v spominskem kompleksu ob Hiši cvetja.

Predsednik WVF je v svojem uvodnem, dokaj splošnem govoru v delovnem delu zasedanja generalne skupščine povzel delovanje WVF med kongresoma in okoliščine, ki so vplivale na delovanje organizacije (pandemija!), in težave, s katerim se je vodstvo ukvarjalo v minulem ob-

dobju. Gre za finančne težave zaradi neplačevanja članarine, plačevalo jo je le 20 držav, šibkih drugih virov prihodkov, odpustitve vseh 17 sodelavcev v Parizu in preselitev sedeža v Ženevo, zamenjavo in odhod določenih vodilnih kadrov, delovanje sekretariata na Norveškem (od koder je predsednik) in na Švedskem (od koder je v. d. generalnega sekretarja). Za nas pa je bilo posebej spodbudno, da je omenil kot primer dobre prakse slovenski model delovanja in sodelovanja članic.

Vsi predlagani predlogi dokumentov razen enega so bili sprejeti soglasno brez razprave (in brez formalnega glasovanja), in sicer poročilo IO in poslovnega direktorja WVF. S spremembami statuta je bila zaradi stroškov s prevajanjem črtana francoščina kot dosedanji drugi uradni jezik v WVF.

Na zasedanju generalne skupščine je predsednik evropskega odbora Hugh Milroy širše predstavil problematiko zdravja veteranov in skrbi za urejanje psihosocialne problematike veteranov in njihovih družin. Soglasno je bila sprejeta odločitev, da bosta naslednji kongres in 32. zasedanje Generalne skupščine v Južnem Sudanu. V zvezi s sicer daljšo reso-

lucijo o spoštovanju načel o nacionalni suverenosti in nevmešavanju v notranje zadeve držav je slovenska delegacija tudi na plenarnem zasedanju spomnila na svoj memorandum o vojni v Ukrajini s pozivom za mir. Intervenirala je tudi delegacija iz Nemčije, ki je podala podoben predlog, a je bil prav tako spregledan. Po manjših proceduralnih zapletih je bil sprejet usklajen slovensko-nemški amandma, s katerim udeleženci generalne skupščine pozivajo članice WVF, da spoštujejo in podprejo resolucijo GS OZN z dne 23. februarja, s katero ta poziva h koncu vojne v Ukrajini in takojšnjemu umiku Rusije iz Ukrajine v skladu z listino OZN. Očitno pa je bilo, da ni bilo navdušenja za širše, celovitejše in konkretnije opredeljevanje o vojni v Ukrajini in z njo povezanih okoliščinah.

Na zasedanju generalne skupščine je bil kot edini kandidat za novega predsednika izvoljen dosedanji podpredsednik, dr. El Mostafa El Ktiri iz Maroka. Med tremi kandidati za podpredsednika je bil z večino glasov izvoljen predsednik SUBNOR Srbije generalmajor Kovačević, generalni sekretar pa ostaja Anders Ramnerup iz Švedske. Potrjeni so bili tudi predsedniki in podpredsedniki regionalnih odborov za posamezne regije. Za nas je seveda še posebej pomemben odbor za Evropo. Predsednik ostaja Hugh Milroy iz Velike Britanije, podpredsednik pa je postal naš kandidat **Andrej Kocbek**.

Za ZZB pa je bil še dodatno in posebno koristen tudi poseben delovni sestanek s predstavniki drugih borčevskih organizacij z območja nekdanje skupne države in sprejeti dogovori o delovanju v tem letu. **Marjan Šiftar**

Udeleženci kongresa pred Hišo cvetja v Beogradu

DOGODKI 8. marec

»Na svidenje naslednjo sredo!«

ZZB NOB Ljubljana in Mestna občina Ljubljana sta 8. marca pripravila tradicionalno prireditev v počastitev mednarodnega dneva žensk. Proslavili in spominjali smo se ženskega boja za enakopravnost in pravice, ki jih imamo danes prepogosto za samoumevne. Ob letošnjem praznovanju pa smo se spomnili še dveh pomembnih obletnic. Mineva namreč 80 let od velikih ženskih demonstracij v Ljubljani in 80 let od ustanovitve Slovenske protifašistične ženske zveze. Obe obletnici zaznamujeta začetek političnega delovanja žensk in ženskega političnega gibanja v Sloveniji. Hkrati pa so bile takratne demonstracije edinstvene v okupirani Evropi.

Ženske, udeleženke prvih demonstracij v sredo, 21. aprila 1943, so pri cerkvenih in posvetnih oblastnikih iskale sogovornika, ki bi jim prisluhnil glede boljših razmer za vse, ki se jim je godila krivica v ljubljanskih zaporih in tudi v zaporih po okupirani Sloveniji, takratni Jugoslaviji in Evropi. Sogovornika niso našle. Ko jih je tisto prvo sredo, 21. aprila 1943, prvič zavrnil poveljnik italijanskih sil, je Angela Ocepek, pozneje predsednica glavnega odbora Slovenske protifašistične ženske zveze, zaklicala: »Dobro, pa se vrnemo prihodnjo sredo!« Iz njenega vzklaka se je zatem razvilo geslo »Na svidenje prihodnjo sredo!«.

Pozdravoma predsednice države dr. Nataše Pirc Musar in župana Zorana Jankoviča se je s slavnostnim govorom pridružila Anita Ogulin, humanitarka in častna meščanska

Slavnostna govornica je bila Anita Ogulin.

Ljubljane. Med drugim je poudarila, da smo po več kot 130 letih boja za pravice žensk izbojevale vsaj na videz zadovoljiv boj za enakost spolov. Zato je čas, da ozavestimo! Smo nepredstavljivo in spoštljivo hvaležne, da so generacije pred nami izborile vsaj navidezno enakost spolov. Za dejansko enakost in enakovrednost pa se moramo in se bomo morale še naprej truditi in boriti.

In čas je, da poskrbimo tudi zase. Za življenje, ki je vredno življenja.

In skrajni čas je, da poskrbimo za svoje zdravje! Kajti lahko nas močno skrbi tudi podatek, da preobremenjenost žensk vodi v različna bolezenska stanja že več kot polovice ženske populacije. Bojujemo se naprej, je končala Anita Ogulin. V duhu boja slovenskih žensk je potekal tudi kulturni program, ki ga je pripravila dr. Mojca Poredoš, izvedli pa so ga Partizanski pevski zbor, Domen Valič, Baletna šola Stevens, kitarista Martin Javornik in Samo Novak, Lina Potočki Vozny, Urban in Iztok Pipan – TV Medvode – s filmsko predstavitevijo spominske poti od spomenika do spomenika ženskim demonstracijam v okupirani Ljubljani, s posnetkom recitacije igralk in častne meščanke Ljubljane Ivanke Mežan, ki se prireditve ni mogla udeležiti, pa tudi s posnetkom spominov »ilegalčice« Tatjane Ocepek Štukelj.

Meta Verbič

Udeleženci tradicionalne prireditve v Cankarjevem domu

DOGODKI Opčine pred 81 leti

Padli pod streli fašistov

čin pod vodstvom Davida Žerjela sta bila skupaj s praporščaki in taborniki, napovedovalko in odličnimi organizatorji dodana vrednost v prijetni družbi prijateljev in soimšljenikov. **Miloš Šonc**

Partizanskemu pevskemu zboru so onemogočene vaje v Trstu, kjer jim je odvzet prostor za njihovo kulturno delovanje. Gre za nekulturno potezo odločevalca – župana, ki je pred časom prejel celo odlikovanje iz rok bivšega predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja.

OPRAVIČILO

Bralcem Svobodne besede in dr. Maci Jogan se opravičujemo za napako v februarjski številki časopisa. Na prvi strani v Uvodniku je bil namreč postavljen članek o fojbah in ne o praznovanju 8. marca. Zato v današnji številki uvodnik dr. Joganove objavljamo še enkrat. Tisti, ki prejemate Svobodno besedo v digitalni obliki, pa ste že kmalu po ugotovljeni napaki prejeli popravljeno izdajo.

Uredništvo

AKTUALNO Zareza v Osvobodilni fronti

Dolomitska izjava kot zgodovinsko dejstvo

Dr. Zdenko Čepič, zgodovinar

V vojni se dogajajo različne prelomnice, tako vojaškega značaja kot takšne, ki imajo politični značaj s političnimi vzroki, povodi in posledicami. Za slovensko narodno-osvobodilno vojno v času druge svetovne vojne je eden od takšnih političnih prelomov – zareza v Osvobodilni fronti slovenskega naroda – tako imenovana Dolomitska izjava. Ime je dobila po kraju nastanka, v Polhograjskih Dolomitih, kot se je takrat imenovalo Polhograjsko hribovje, kjer se je od jeseni 1942 do spomladi 1943 zadrževalo vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja. Izjavo, v kateri so se vse tri ustanovne organizacije OF, ki so imele politični značaj (četrti skupina so bili kulturni delavci) – Komunistična partija Slovenije, krščanski socialisti, levo krilo Sokola, ki je imelo za razliko od »jugoslovensko« usmerjenega vodstva pozitivni odnos do slovenstva – dogovorile, da ima v OF in sploh v osvobodilnem gibanju Komunistična partija Slovenije vodilno vlogo, da se v njem uresniči, kot je zapisano v izjavi, Cankarjev izrek: »Na tvojih plečih, na plečih delavca-proletarca, sloni bodočnost naroda, naroda proletarca.« Dejansko so krščanski socialisti in sokoli v OF v izjavi, ki so jo podpisali njihovi vodilni predstavniki, KPS priznali vodilno vlogo, kar je dejansko imela vse od začetka delovanja OF, saj je bila pobudnica za njeno ustanovitev in cilje, torej boj proti okupatorju za osvoboditev in spremembo družbe s tako imenovano ljudsko revolucijo. V Dolomitski izjavi so ponovili to, kar je bilo sicer že povedano v programu OF, njenih devetih temeljnih točkah, sprejetih jeseni 1941. Da bi dosegli uresničitev tega programa in formalizirali dejansko stanje, da je KPS pri tem vodilna, je v začetku leta 1943 vodstvo KPS sprožilo to vprašanje. Sledili so dolgi, poglobljeni in na trenutke tudi težki pogovori o tem s predstavniki krščanskih socialistov in sokolov. Slednji so se brez večjih težav strinjali s priznanjem vodilne vloge slovenskih komunistov v ljudski revoluciji, kot se je imenoval politični del, ki je potekal hkrati z osvobodilnim bojem proti okupatorju, več pomislov pa so imeli krščanski socialisti (Edvard Kocbek).

V izjavi, bila je dejansko dogovor vodilnih v treh ustanovnih skupinah OF – izkazalo se je namreč, da se del krščanskih socialistov z izjavo ni strinjal – je bilo povedano, da osvobodilni boj zahteva enotnost glede tega, »da se Osvobodilna fronta dosledno razvija v smeri vse krepkejšega in enotnega vseljudskega gibanja slovenskega naroda«. To je bil razlog za sprejem dogovora in izjave. Sprejeli so jo 28. februarja 1942 na seji, v celoti pa je bila podpisana naslednji dan. Podpisniki so

se strinjali, da je OF »enotna vseljudska politična in nacionalna organizacija slovenskega naroda«, ki jo vodi izvršilni odbor kot »enotno politično in organizacijsko vodstvo aktivistov Osvobodilne fronte«, pri čemer pa pripada »avantgardna vloga v slovenskem osvobodilnem gibanju glede na njen program, organizacijsko strukturo, strategijo in taktiko Komunistični partiji Slovenije«. To je bilo bistvo izjave. Da bi dosegli enotnost v OF in osvobodilnem boju, so se tudi dogovorili, da »druge izmed ustanovnih sku-

jega vodstva v njej, pa je bilo kar nekaj. Eden od teh je bil posledica obiska načelnika Vrhovnega štaba jugoslovanskih partizanov Arse Jovanovića, ki je jeseni 1942 prišel na »vizitacijo« v Slovenijo in bil nezadovoljen tako s slovensko partizansko vojsko kot s političnimi položajem OF, ker v njej KPS uradno ni imela vodilne vloge. Njegovo »sektašenje« je vzbudilo jezo pri krščanskih socialistih in sokolih, pri komunističnem vodstvu pa nekaj nelagodnosti, ker je bila OF kot organizacija odpora različna

pin OF ne organizirajo samostojnih strank ali političnih organizacij. Ustrezajoče svojim nacionalnim, političnim in socialnim stremljenjem, ki so glede vseh temeljnih vprašanj istovetna s stremljenji KPS, ne čutijo in ne vidijo nobene potrebe za posebne lastne stranke ali politične organizacije.«

S tem je KPS tudi uradno postala vodilna politična sila slovenskega osvobodilnega gibanja. V njen program sta privolili tudi drugi ustanovni skupini OF, ki sta imeli izrazito politični značaj. To je bil konec tako imenovanega pluralnega obdobja OF in koalicije vsaj v njenem vodstvu. Vodstvo OF je bilo sicer tudi posledje sestavljeno iz predstavnikov vseh ustanovnih skupin, prav tako so bili v Vrhovnem plenumu OF kot njenem najvišjem organu še vedno predstavniki vseh skupin, ki so se združile (pridružile) OF, a vodilno vlogo je imela KPS. Čas po podpisu Dolomitske izjave lahko označimo kot pluralistični monizem. Mnogokrat se je slišalo mnenje, da je Dolomitska izjava dejanski začetek komunističnega prevzema oblasti ali pa začetek socialistične revolucije. Oboje lahko drži in hkrati tudi ne. Vse ustanovne skupine so se že v letu 1941 v mnogih pogovorih in izmenjavanju mnenj dogovorile, da bodo po zmagi v osvobodilnem boju proti okupatorju skupaj vzpostavile novo oblast, kar je pomenilo napoved revolucije na političnem področju (5. temeljna točka OF), kar so uresničili ob koncu vojne z oblikovanjem Narodne vlade Slovenije. V njej niso bili le komunisti, ampak tudi pripadniki drugih skupin OF. Dolomitska izjava tako ni vplivala na »pluralnost« ali nekakšno strankarsko, svetovnonazorsko sestavo nove slovenske oblasti, ki je izšla iz osvobodilnega boja v drugi svetovni vojni.

Razlogov, da je KPS sprožila vprašanje enotnosti OF in vprašanje svoje vloge, natančneje svo-

od vodstva odpora v drugih delih Jugoslavije, kjer so ga imeli v rokah izključno komunisti. Glede Jovanovića so sicer v vodstvu KPS menili, da je preveč sektaški, a so z Dolomitsko izjavo to razliko hoteli nekoliko »popraviti« in poenotiti z drugimi deli jugoslovanskega osvobodilnega gibanja. Eden od razlogov, da so vodilni KPS želeli doseči enotnost v vodenju OF, pa tudi partizanskih enot, pa je bil v nekaterih poskusih krščanskih socialistov na »terenu«, da bi bolj jasno vzpostavili svojo organizacijo in da bi bili tudi v nekaterih vojaških enotah med vodilnimi tudi predstavniki krščanskih socialistov. V vodstvu KPS so to razumeli kot nastajanje posebne stranke in tudi posebnih krščanskosocialističnih vojaških enot, zato so z Dolomitsko izjavo to preprečili. Lahko se vprašamo, koliko je to bila res realna nevarnost za enotnost OF, a dejstvo je, da so pojavi krščanskosocialističnega »separatizma« bili. Z Dolomitsko izjavo so bili v kali zatrti, čeprav so mnogi krščansko socialisti na »terenu« to težko sprejeli. Na Dolomitsko izjavo pa so vplivali tudi zunanji vojaški razlogi, zlasti poraz nemške vojske v bitki za Stalingrad, kar je pri vodstvu slovenskih komunistov očitno vzbudilo občutek, da je to začetek konca vojne in zato čas, da si tudi formalno zagotovijo vodilno mesto v slovenskem narodnoosvobodilnem gibanju, da formalizirajo že doseženo stanje oziroma tisto, kar jim je bilo neuradno priznavano vse od začetka odpora.

Kakor koli že, Dolomitska izjava je bila takrat kakor tudi pozneje v političnem življenju in zgodovino-pisju razumljena in ocenjevana kot ena bistvenih zarez v slovenskem osvobodilnem boju in nasploh v poteku druge svetovne vojne na Slovenskem. Koliko je to res, je stvar presoje, ki pa ima ideološke razloge. Dolomitska izjava je vsekakor zgodovinsko dejstvo! Nanjo je treba gledati tako, ne pa politikantsko in ideološko.

Dr. Martin Premk

KOLUMNA

Vzporedna zgodovina

Že desetletja se nekatere politične sile močno trudijo, da bi zgodovino prikrojile po svoji meri, predvsem kadar gre za sodobno zgodovino od osamosvojitve do druge svetovne vojne. Kadar znatno poda dejstva in razlage, ki se ne skladajo z njihovimi pogledi na zgodovino, takoj najdejo vzporedne razlage, ali kot bi to označili tiskovni pripadniki ameriških nazadnjakov, najdejo »alternativna zgodovinska dejstva«.

Po mnenju nekaterih političnih sil tudi sedanji muzeji ne posvečajo dovolj pozornosti zgodovini osamosvojitve. Pri tem se je najprej treba vprašati, kdaj je bil kdo od teh, ki to trdijo, nazadnje v kakemu muzeju. Če pogledamo delovanje nekaterih političnih sil na zgodovinskem področju, bi lahko rekli, da obiskovanje muzejev ni ravno najmočnejša stran tistih, ki se ne strinjajo s tem, kar pravi zgodovina kot znanost. Zato pa imajo nekatere politične sile pri nas zelo bogato zgodovino podajanja vzporedne zgodovine. Kaj vse bi se lahko dogajalo v muzeju osamosvojitve, ki ga želi ime-

Po mnenju nekaterih političnih sil tudi sedanji muzeji ne posvečajo dovolj pozornosti zgodovini osamosvojitve. Pri tem se je najprej treba vprašati, kdaj je bil kdo od teh, ki to trdijo, nazadnje v kakemu muzeju.

ti tako imenovana desnica, lahko samo ugibamo, vsekakor pa bi bil posvečen vzporedni zgodovini. Če bi ga dobili v roke, bi morda v tem muzeju sežigali knjige, ki jim niso po godu, tako kot je nekakšna zveza domoljubov leta 2015 sežigala knjige o nekdanjem predsedniku Milanu Kučanu pred njegovo hišo. Ali bi v tem muzeju lepili in ponarejali dokumente državne varnosti oziroma »udbe«, kot je bil leta 2011 ponarejen dokument, ki naj bi obremenjeval takratnega predsednika Danila Turka? Ali bi bila v tem muzeju delavnica za retuširanje fotografij, kjer bi kot združenje Veteranov slovenske osamosvojitve na fotografijah postroja v Kočevski Reki brisali zvezde? Bi morda v tem muzeju visele slike iz gledaliških predstav, ki bi bile razlagane kot prave fotografije zločinov naših nasprotnikov, tako kot je poslanec najbolj poštene stranke leta 2019 kazal slike iz gledališča in trdil, da je na slikah Che Guevara? Ali bi morda v tem muzeju kazali značke s kljukastimi križi iz dvajsetih let prejšnjega stoletja in zraven trdili, da so to značke »komunistov in nacistov iz Trbovelj« iz leta 1941, ko naj bi skupaj praznovali delavski praznik? Tudi to je seveda počela poslanka »najbolj poštene stranke«, za njo pa so to vajo ponovili še njeni kolegi. Ali bi v muzeju osamosvojitve dovoli-

li tudi take poglede na zgodovino, da bi moralo ponovno ugovarjati nemško veleposlaništvo, kot je to moralo pri izjavah – spet – poslanca »najbolj poštene stranke«? Prav politične sile, ki jih vodi »najbolj poštena stranka«, se do zdaj niso ravno izkazale pri podpori kulturi ali znanosti, veliko bolj bogato zgodovino pa imajo pri vsiljevanju vzporedne ali »alternativne« zgodovine, pa naj gre za osamosvojitveno vojno ali pa predvsem za narodnoosvobodilni boj. Zgodovina jim služi zgolj za zlorabo v politične namene oziroma za propagando. Predvsem zgodovino največkrat zlorabljuje takrat, ko je treba enačiti ideologije in se enači »komunizem, fašizem in nacizem«, kar koristi le tistemu, ki hoče opravičiti nacizem in fašizem. V te namene se večkrat sklicujejo tudi na resolu-

lucijo o Evropski zavesti in totalitarizmu, ki jo je Evropski parlament sprejel leta 2009. Seveda je tudi razlaga te resolucije vzporedna oziroma enostranska, saj »najbolj poštena stranka« iz nje ponovno jemlje le, kar ji ustreza. Na uvodne določbe resolucije pa se seveda poživlja, ker pravijo, da je resolucija nastala:

A. ker se zgodovinarji strinjajo, da zgodovinskih dejstev ni mogoče razlagati povsem objektivno, in ker ne obstajajo objektivna zgodovinska poročila; poklicni zgodovinarji pa ne glede na to uporabljajo znanstvena orodja za preučevanje preteklosti in poskušajo biti čim bolj nepristranski;

B. ker noben politični organ ali politična stranka nima izključne pravice do razlage zgodovine in ker ti organi in stranke ne morejo trditi, da so objektivni;

C. ker se uradne politične razlage zgodovinskih dejstev ne bi smele vsiljevati z večinskimi odločitvami v parlamentih; ker parlament ne more sprejemati zakonodaje za preteklost;

D. ker je osrednji cilj procesa evropskega združevanja zagotoviti, da se spoštujejo temeljne pravice in načela pravne države, in ker so bili s 6. in 7. členom Pogodbe o Evropski uniji zagotovljeni primerni mehanizmi za uresničitev tega cilja;

E. ker lahko napačne razlage zgodovine spodbujajo politike izključevanja in tako

napeljujejo k sovraštvu in rasizmu;
F. ker je treba ohraniti spomin na tragično preteklost Evrope, da se počastijo žrtve, obsodijo storilci in položijo temelji za spravo, ki bo temeljila na resnici in spominu.

Ne potrebujemo ne vzporedne zgodovine ne vzporednih strankarskih muzejev, resnico nam daje znanost in na tej resnici naj temelji spomin.

NAŠ POGOVOR

Janez Winkler

partizan, taboriščnik, policist, prejemnik listine ZZB za vrednote NOB Slovenije

Brez miličnikov ne bi bilo osamosvojitve

Janez Winkler je letnik 1928, le nekaj več kot 14 let je imel, ko je iz Idrije odšel v partizane, v Vojkovo četo, in je zadnji še živeči Vojkov partizan. Pozneje je s soborci prešel na jugoslovansko stran, v Šerčerjevo brigado. Bil je v bitki na Turjaku, stražil je zajete kolaborante na procesu v Kočevju, v napadu v Hinjah je bil ranjen. Leta 1943 je bil sprejet v SKOJ, zaradi izdaje je padel v roke sovražniku, preživel je zaslivanja v ljubljanskih zaporih, zapore v Begunjah in taborišče za mladoletnike v podružnici Dachaua v Münchnu. Kot dolgoletni policijski načelnik je leta 1980 dosegel, da so slovenski policisti na uniformah nosili slovenski grb, v tedanji milico je uvedel številne novosti.

Jožica Hribar

Začniva z vašo mladostjo: kot 15-letnik ste odšli v partizane iz Idrije, ki je bila tedaj italijanska.

Kako se spomnite razmer v domačem kraju ob začetku vojne?

Imel sem lepo otroštvo, saj sem bil edinec v rudarski družini. Hodil sem seveda v italijansko šolo, doma smo govorili slovensko. Prvič sem začutil, da nismo »pravi«, ob koncu četrtega razreda, ko noben slovenski učenec ni izdelal razreda, izdelali so ga le italijanski učenci. Takrat sem bil star dvanajst let in zaradi jeze in prizadetosti sem na trgu raztrgal vse italijanske knjige. Ker slovenski učenci nismo izdelali razreda, je to pomenilo, da nismo mogli nikamor naprej v šole, dobri smo bili le za povsem preproste poklice. V Idriji smo tedaj v šoli in uradih morali govoriti italijansko, doma pa smo govorili slovensko in spomnim se, da sem moral vsak dan brati slovensko, preden sem začel delati italijanske naloge.

Ko so se začele pripravljati vojno, se je čutila velika italijanska evforija. Ko pa so se razmere na bojiščih slabšale, so se povečevali tudi pritiski na Slovence: popolna prepoved pogovorov v slovenščini v trgovinah in uradih. Že leta 1942 pa so se pojavile govornice, da se v Jugoslaviji rojeva upor, konec leta se zametki odpora pojavili tudi pri nas, torej v Italiji. Nam najbolj znan je bil Janko Premrl - Vojko, po vsej Idriji so viseli plakati, na katerih so zanj za živega ali mrtvega ponujali visoko denarno nagrado.

Moja oče in mama sta bila člana Osvobodilne fronte, sam sem raznašal gradivo, čeprav na začetku sploh nisem vedel, kaj počnem. Počasi smo postajali vse bolj dejavni. Na začetku leta 1943 pa so Italijani v neki raciji pobrali vse mladeniče letnika 1926 in jih poslali na jug Italije v tako imenovane batalione speciale, da se ne bi pridružili partizanom. Govorilo se je, da bodo pobrali tudi mlajše fante do letnika 1928, kamor sem spadal tudi sam. Doma sem jasno povedal, da v Italijo ne grem, zato je bil družinski sklep, da odidem v partizane. Za moje starše je bila to zelo huda odločitev, star sem bil 14 let in pol, bil sem edinec, a druge poti ni bilo. Oče me je spremil na

javko. Prišel sem v Vojkovo četo in tako se je začela moja partizansčina. Janka Premrla - Vojka smo spoznali prvi dan zjutraj, ko smo se mu morali pokazati vsi novinci, letniki 1927 in 1928. Iz nas so nato sestavili četo in nam dodali nekaj bolj izkušenih. V njegov štab so nas znova poslali na dan, ko je umrl za posledicami strela v trebuh, ki ga je dobil v bitki pri Beli. A videli ga več nismo. Njegova smrt nas je zelo hudo prizadela, bil je naš ideal, zato smo se počutili povsem izgubljene. Le trije so vedeli za njegov grob in po vojni smo ga izkopal in ga pokopali v Podnanosu, zdaj pa počiva v grobnici narodnih herojev v Ljubljani. Tisto noč smo pri njegovem štabu prisegli in začeli pohod čez mejo, v Jugoslavijo.

Janez Winkler (Foto: Iztok Pipan)

Kaj ste takrat sploh vedeli o Jugoslaviji in dogajanju čez mejo?

Imeli smo precej idealizirano podobo o Jugoslaviji, to so bile naše sanje, ki so jih spodbujali kontrabantarji, ki so prihajali čez mejo in pripovedovali, kako je tam v Jugoslaviji, od katere smo bili ločeni. Prinašali so tudi slovensko literaturo, ki smo jo prebirali po vsej Idriji. O sami vojni čez mejo pa nismo vedeli ničesar. Bili smo Slovenci, italijanski državljani, ki smo živeli v Italiji, šli smo pa med slovenske partizane.

Ob prvem srečanju s slovenskimi partizani smo dobili tudi operativne vojaške informacije. Najbolj pa se spomnim opozorila, naj se pazimo »naših«. Za nas je bil to popoln šok, saj nismo imeli pojma, o kom govorijo, a smo hitro izvedeli, da vsi prebivalci Slovenije ne podpirajo odpora in da imajo v državi kolaboracijo. In žal smo se z njo pogosto srečevali. Danes se pozablja, da sta bili na slovenskem ozemlju dve organizirani kolaborantski organizaciji: bile so enote MVAC (Milizia volontaria antikomunista), ki so nastale po sporazumu med Katoliško cerkvijo in Italijo. Po kapitulaciji Italije pa so po prisegi na stadionu v Ljubljani nastale pomožne enote SS, ki so bile najbolj zločinska organizacija.

izletu v politiko, ko ste bili predsednik skupščine občine Bežigrad, ste se vrnili v policijo, tedajno milico.

Najprej sem bil načelnik ljubljanske policije, kjer sem imel ob sebi odlično ožjo ekipo. To so bili razgledani fantje, izobraženi, ki so znali razmišljati po svoje. Zato so mi sledili, ko sem ob demonstracijah na Filozofski fakulteti ukazal, naj gremo na cesto brez orožja. Zato se lahko le čudim, ko danes gledam te do zob oborožene policiste ...

Med drugim ste reformirali srednjo policijsko šolo v Tacnu, v policijo ste pripeljali konjenico, zaposlili ste ženske. Od kod vam vse te zamisli, za tiste čase so bile nekatere najbrž zelo drzne?

Janez Winkler z Marjanom Krizmanom ob prejemu listine ZZB

In danes že celo govorijo, da je ta vojska osvobodila Slovenijo ...

Prvo bitko sem doživel 16. marca v Hinjah v Suhi krajini, ko smo napadli utrjena bunkerja okrog cerkve, v njej sem bil ranjen, zdravili so me v Kočevskem rogu v bolnišnici Lesen kamen. Ko sem se vrnil v brigado, pa sem bil sprejet v SKOJ. Bil sem zelo počaščen. In smo šli v nove bitke.

Leta 1944 ste bili zaradi izdaje ujeti, iz zaporov v Ljubljani ste prišli v Begunje in nato v Dachau. Kako ste doživljali taborišče?

Iz ljubljanskih zaporov, kjer smo preživeli hudo maltretiranje, so me kot mladoletnika leta 1944 poslali v Begunje, kjer sem preživel zato, ker je tedaj že veljal ukaz, da ne smejo več streljati mladoletnikov. Zato so nas poslali v depandanso za mladoletnike dachauskega taborišča v Münchnu, kjer sem ostal do osvoboditve taborišča. Iz ruševin v mestu smo izkopalili mrtve ljudi in bili nenehno lačni.

Naj povem, da v Begunje nisem šel 20 let po koncu vojne, potem pa sem nekoč tja peljal delegacijo italijanskih pobratenih mest, in ko smo bili tam, sem vprašal, ali imajo kje zapisano ime Johan Winkler. So našli ime in mi povedali, da ta oseba ni preživela. Jaz pa sem stal pred njimi.

Po vojni ste končali najprej višjo policijsko šolo v Zemunu, nato pravno fakulteto. Po kratkem

bljenih rednih in rezervnih miličnikov. Zato je milica ob osamosvojitvi lahko odlično opravila zelo pomembne naloge.

A policisti, tedaj še miličniki, so morali naslednji dan po osamosvojitvi na delo. Niso imeli časa za posedanje po pisarnah in razglabljanja o svojih herojstvih, ni bilo časa za pisanje zgodovine in za pripenjanje medalj. Zato se mi zdi zelo krivično, da se v zvezi z osamosvojitvijo, v kateri je sodeloval ves slovenski narod, nenadoma pojavljajo le imena nekaj ljudi, ki naj bi bili »pravi in edini osamosvojitelji«.

Bili ste med pobudniki kolesarskega maratona Franja, ki nosi ime po legendarni partizanski zdravnici Franji. Kaj vas je vodilo pri tej pobudi?

Zamisel sta mi leta 1980, ko sem bil namestnik državnega sekretarja za notranje zadeve, odgovoren za policijsko operativno, predstavila Tone Fornezzi - Tof in Zvone Zanoškar, tedaj direktor Kolesarskega kluba Rog. Pripravila sta kolesarsko pot, pa se je zapletlo s pridobivanjem dovoljenj. Podprl sem njuno zamisel, pripravili smo vso potrebno dokumentacijo in Franja se je rodila. Imeli smo srečo, da je bila Franja Bojc Bidovec tedaj še živa, prav tako zdravica Pavla, obe sta tudi nagovorili kolesarje. Naše geslo so postale Franjine besede, ki je dejala: »Našim ranjencem je bilo težko, pa tudi vam bo danes težko!« To je namreč 150 kilometrov dolga kolesarska pot s težkim vzponom na Kladje, za kar so potrebne priprave in kondicija. Največja odgovornost organizatorjev je vedno ta, da bodo vsi kolesarji živi in zdravi prispeli do cilja. Na srečo do zdaj razen manjših poškodb nismo imeli hujših nesreč. Vedno sem na startu kolesarjem polagal na dušo, naj na poti, ki jo bodo prevozili, prevladata tovarištvo in medsebojna pomoč, oboje bodo potrebovali. Namen tega maratona je pomagati nekemu, ki ne zmore več, ki je utrujen, se mu je pokvarilo kolo. Ne vem, ali se bosta to tovarištvo in solidarnost ohranila, opažam, da je ta narod nagnjen k tekmovalnosti. Sporočilo maratona Franja, ki smo ga ves čas prenašali kolesarjem, je namreč oddolžitev celotni slovenski partizanski saniteti, kakršne Evropa ni imela, ne le zdravnici Franji. Vsem zdravnikom bolničarjem, medicinskemu osebju – da v spominu Slovencev ostane zavest, kaj so pomenili partizanska saniteta, pomoč, tovarištvo. Sam sem bil med vojno ranjen, dvakrat sem potreboval zdravniško pomoč in obakrat sem jo dobil.

Ste eden najstarejših partizanov, edini še živeči borec Vojkove čete – kako bi z vsemi svojimi izkušnjami danes nagovorili mlade?

Rekel bi samo tole: upam, da tega, kar smo mi doživeli in preživeli, današnjim mladim ljudem ne bo treba nikoli izkusiti. Sem pa prepričan, da bi tudi mladi storili enako, kakor smo pred mnogimi leti storili mi, če bi bilo treba – da bi se odločili tako, kakor je prav.

KAJUHOVO LETO 2023 Ob 79. obletnici pesnikove smrti (2)

Časi so primerni za novo spoznavanje s Kajuhom

Irena Destovnik

Odgovore na vprašanja o družbeni neenakosti je iskal v marksistični literaturi in slovenski socialni liriki. Bral je Cvetka Zagorskega, Mileta Klopčiča, Mirana Jarca in Toneta Seliškarja. Revolucionarne ideje je črpal iz pesmi Vladimirja Majakovskega, bral je tudi Sergeja Jeseni in Aleksandra Bloka.

Po čem je prepoznavna Kajuhova poezija in v čem je njena novost? Po besedah Matjaža Kmecla temeljna prepoznavnost Kajuhove poezije ni »niti v njeni jezikovni niti v oblikovni formi, temveč v njeni tektoniki«. Lirski subjekt se namreč oblikuje v razmerju do drugih, je del kolektivnega, sam zase skoraj ne obstaja. Kot novost pa Kmecl poudarja Kajuhovo neomajno vero v pravico do življenja. »Mračno je, brezupno je, toda ta svet je za vse.« Tako Matjaž Kmecl kot Miklavž Komelj poudarjata, da sta prav okupacija in napoved morebitnega popolnega iztrebljenja Slovencev kot naroda leta 1941 izzvala revolucionarno stanje, v katerem se je v množicah utrdila zavest, da je boj za nacionalno osvoboditev mogoč samo kot boj za nov svet.

Vsi poznavalci Kajuha poudarjajo, da je ves pomen njegove poezije v zgodovinskem času. Komelj v knjigi *Kako misliti partizansko umet-*

nost zapiše, da je bila partizanska umetnost v svojem času »sodobna prav zato, ker se ni prilagajala zahtevam časa, ampak je v povezavi s partizanskim gibanjem postavljala nove koordinate mogočega in nemogočega«.

Dokler Kajuh v Šoštanjju ni spoznal Marije Medved, je pisal predvsem socialno liriko. Tudi ljubezensko poezijo, ki jo je navdihnilo prvo dekle, je prepletal z družbenim aktivizmom. Komelj opaža, da žensko – v nasprotju z drugimi pesniki – nagovarja s tovarišico in zanj ni zgolj objekt občudovanja. Svoje najlepše ljubezenske pesmi pa je pozneje posvetil Silvi Ponikvar.

Svojo poezijo je mladi pesnik leta 1938 prvič javno objavil v *Slovenski mladini*. Oblastem nevesečno socialno poezijo je pod različnimi psevdonimi objavljaval v raznih revijah. S psevdonimom Kajuhov Tonč se je leta 1942 prvič podpisal v *Naši ženi*; to naj bi bilo domače ime kmetije njegovih prednikov v Skornem, kajuh pa je narečno ime za ptico kanjo.

Kajuhova prva pesniška zbirka s 27 pesmimi je v nakladi 38 izvodov sredi vojne vihre izšla 18. novembra 1943, tri mesece pred njegovo smrtjo. Po pesnikovem nareku jih je natipkala soborka Marta Paulin - Brina, s katero se je zblizal v zadnjih mesecih življenja.

Leta 1949 je Dušan Moravec uredil zbirko 63 Kajuhovih pesmi. Kmecl meni, da je Moravčev izbor nastal kot posledica spoznanja, da ni vse, kar je mladi pesnik napisal, »suho pesniško zlato«, in je pesmi izbral po merilu kakovosti. To se je izkazalo zlasti po vojni, ko se njegove pesmi niso več recitirale na mitingih, ampak so se predvsem prebirale. Ko je ob 90. obletnici Kajuhovega rojstva leta 2012 Kmecl objavil izbor 21 pesmi, je ob tem zapisal, da z izborom najkakovostnejših pesmi njihova in Kajuhova cena ne bo prav nič manjša.

Emil Cesar je leta 1966 v monografiji *Karel Destovnik Kajuh – Zbrano delo* objavil 127 pesmi. Leta 2015 je Vlado Vrbič v knjigi *Kajuh – Zbrane pesmi* objavil 151 pesmi; ponatis je izšel leta 2020. Vrbič, kritičen do objave izborov in ne vsega napisanega, je prvič objavil tudi šestnajst pesmi iz šoštanjске rokopisne dediščine. V leta 2020 izdani monografiji *Prestreljene sanje* je Vrbič Kajuha predstavil predvsem kot skrbnika vsega človeškega. Po vojni naj bi bil »izkoriščen« v domoljubne namene, danes pa ga potrebujemo predvsem zato, ker sta si predvojno in poosamosvojitveno obdobje s peščico bogatih in vedno več revnimi v mnogočem podobna; časi so primerni za »novo spoznavanje s Kajuhom«.

(konec)

KOLUMNA

Jože Pogljajen

Mesija s Trga republike

»P red vami stojim preganjan, osemnajst let mučen po sodiščih, osovraženi, zaprt, z uničeno družino in hudimi boleznimi ... Moj iskreni namen je pomagati ponižanim, ki životarijo, tistim, ki jih skubijo, psujejo in jim jemljejo še tisto malo dostojanstva. Pa si mislim, kar naj me napadajo, kdor mene blati, v bistvu blati sebe, kdor vas ponižuje, ponižuje sebe, kdor vas krade, pleni svoje starše. Bodimo boljši od njih, pošljimo mu lubčka, pripnite mu rožo, in če vas zaničuje, molite zanj in jim vse odpustite ...« To ni odlomek iz kakšnega svetopisemskega evangelija. Ne, to je evangelij po Pavlu, ki nagovarja upokojene sestre in brate ...

Zdelo se je že, da je nekdanji poslanec SDS in tržaški župan Pavle Rupar po številnih škandalih, večmesečnem bivanju v zaporih, po porazu na tržaških županskih volitvah in ne nazadnje po tistem, ko mu je stranka janševikov obrnila hrbet, vendarle odšel na smetišče naše politične zgodovine. A očitno ni tako. Letos se vrača vsakega prvega v mesecu. In z njim na Trg republike pred stavbo državnega parlamenta v Ljubljani roma nekaj tisoč upokojencev. Iz zvestega privrženca Janeza Janše, večkratnega župana in trikrat izvoljenega poslanca SDS se je Pavle torej prelevil v mesijo, v odrešenika upokojencev z nizkimi pokojninami. Od aktualne oblasti zahteva nič več in nič manj kakor 20-odstotni dvig najnižjih pokojnin in da se v ustavo zapišejo pravica upokojenca do 13. pokojnine, letni dodatek v višini ene pokojnine in da država upokojencem plačuje dodatno zdravstveno zavarovanje in RTV-prispevek! Treba je priznati, Pavle ni prav malenkosten.

Večina poznavalcev našega političnega zakulisja je prepričanih, da so upokojenci Pavlu v resnici eno figo mar. Da gre za nekaj povsem drugega, pri čemer so jezni in ne ravno široko politično razgledani upokojenci v času vsakodnevnih podražitev zgolj sredstvo. Da Pavle in z njim še kdo drug merita na druge cilje te kampanje. Za zdaj še ni popolnoma jasno, za kaj torej gre pri teh pavlovih shodih, ki na daleč spominjajo na znamenite jogurtne mitinge, čeprav Pavle za razliko od Miloševića udarja na nekoliko manj usodne strune socialne demagogije. Del analitikov se nagiba k trditvam, da v ozadju teh mitingov stoji SDS, ki naj bi mitinge organizirala in financirala. Da gre torej za dogovor med Janšo in Ruparjem, po katerem je Pavle zgolj izvajalec, ki z mitingi ustvarja videz kaosa pod

Golobovo vlado in hkrati morda ustanavlja novo stranko upokojencev, ki bo trden člen bodoče desne Janševe koalicije. Da je nekaj na tem, govori Pavle sam, ko javno grozi, da bo ustanovil upokojensko stranko, če njegove zahteve ne bodo v kratkem izpolnjene. A vnaprej je jasno, da so popolnoma neuresničljive. Pokojninsko blagajno, ki že tako dobiva milijardno injekcijo iz državne blagajne, bi to zvišanje pokojnin dodatno stalo nekaj več kot milijardo evrov. Poleg tega pokojninska blagajna ne more biti

Razmere v državi, zlasti jeza in nezadovoljstvo od vseh pozabljenih upokojencev z nizkimi pokojninami in razpadajoči Desus, so kot ustvarjene, da Pavle ponovi Karlovo operacijo.

samopostrezna trgovina, kjer bi si vsak vzel pokojnino po svojih željah. Ni pa tudi socialna ustanova, kajti za socialno šibke državljane mora država poskrbeti drugače in iz druge blagajne.

Teorija o paktu med Janšo in dokazano precej svojeglavim Pavlom je sicer verjetna, a vsaj Janši ne prinaša ravno velike koristi. Mitingi bodo verjetno prej ali slej presahnili, kajti že zdaj – če izvzamemo našo javno RTV – niso poželi kdove kako velike pozornosti. Tudi to, da Pavle ustanovi stranko upokojencev in z njo nastopi na volitvah, ima svojo slabo stran. Stranka bi namreč največ morebitnih volivcev pobrala med dosedanjimi volivci SDS.

Zato se zdi verjetnejša razlaga, da Pavle solira, bolj natančno, igra Karla Erjavca. Karl je na začetku tega stoletja prevzel v levo nagnjeno sedanjo upokojensko stranko Desus. Stranka je pod njegovim vodstvom potem vstopala v vse vladne koalicije od Janševe prek Pahorjeve vse do koalicije s Šarcem na čelu. Cena vstopanja v koalicije je bila vedno enaka: ministrski položaj za Karla in še nekaj dobro plačanih državnih služb za njegov krog. Skratka, od Desusa upokojenci niso imeli nobene koristi, zato pa toliko več njen predsednik in ožje vodstvo okrog njega.

Razmere v državi, zlasti jeza in nezadovoljstvo od vseh pozabljenih upokojencev z nizkimi pokojninami in razpadajoči Desus, so kot ustvarjene, da Pavle ponovi Karlovo operacijo. Samostojno tega ni sposoben, zato je vprašanje, kdo so načrtovalci in sponzorji. Prvi na seznamu je spet Janša, ker mu ustreza vsaj videz kaotičnega stanja v državi, lahko pa tudi računa, da bo za podobno ceno, kot je bila Karlova, dobil tudi pragmatično zvestobo Pavlove upokojenske stranke s priskledniki à la Simonovič, Hršak ali Jurša, če bi morda spet prišel v položaj, da oblikuje vlado. Mesijanski nastopi Pavla iz Tržiča sprožajo različne politično-strankarske teorije, toda v vsaki od njih bodo upokojenci, zlasti tisti z najnižjimi pokojninami, potegnili krajši konec.

KAJUHOVO LETO Slavnostna akademija

Samo en cvet

Ministrstvo za kulturo in Ustanova Franca Rozmana - Staneta sta 21. februarja v Linhartovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani pripravila osrednji dogodek Kajuhovega leta, akademijo z naslovom *Samo en cvet*. Zbrane je nagovoril predsednik Ustanove Marijan Križman, slavnostna govornica na prireditvi pa je bila ministrica za kulturo dr. Asta Vrečko.

»Tako kot danes je bil tudi pred 79 leti, ko je padel komaj 21-letni Karel Destovnik Kajuh, pustni torek. Sredi vojne vihre, najhujših spopadov med okupatorji in uporniki, ni bilo časa za pustne šege, čeprav imajo te globlje sporočilo oznanjanja konca zime, klicanja pomladi in novih začetkov. Borilo se je za slovensko kulturo, jezik in dediščino, ki so jih agresorji želeli uničiti in izničiti. Smrt mladega pesnika Kajuha je postala simbol v naši zgodovini. Simbol boja za kulturo in s kulturo proti nepravici, krivicam, nasilju in uničenju. Simbol boja za boljši jutri, za pravičen, strpen in solidaren svet,« je med drugim povedala slavnostna govornica in poudarila, da sta kultura in umetnost v uporabi proti okupatorju imeli pomembno vlogo. Kultura je ljudstvo povezala v najtežjih okoliščinah. Krepila je moralo, vlivala upanje borcem in borkam, obenem pa je sporočala, da bo za njimi in njihovim bojem ostalo nekaj več.

Povedala je še, da je bil Kajuh najvidnejši kulturnik med partizani. V partizanskem gibanju je bil vodja kulturniške skupine 14. udarne

Ministrica dr. Asta Vrečko

Dr. Asta Vrečko: »Tudi danes so med nami borci in borke. Še enkrat vam izrekam zahvalo za vaš pogum in boj. Tudi zaradi vas smo danes tukaj. Biti pesnik v času vojne je morda najtežja naloga od vseh, saj od posameznika zahteva, da obenem ubesedi grozote, ki jim je priča, in poišče poti upanju. Kajuhovo sporočilo presega njegov čas. Sporočilo o pomenu človečnosti je danes v času številnih družbenih kriz in ob vrnitvi vojne na tla Evrope še kako aktualno.«

divizije. Številni kulturni delavci in delavke, umetniki in umetnice so prijeli za orožje, a hkrati niso izpustili peresa ali čopiča ali utišali svojega glasu. Zato imamo v Sloveniji izjemno dediščino partizanske umetnosti, umetnosti upora, katere tradicijo spoštujemo še danes. Kajuh velja za najimnitnejšega in najbolj priljubljenega predstavnika slovenske partizanske lirike. Ni samo slovenski, temveč evropski

zglede pesnika v široki zavezniški zmagovalni fronti, ki se je uprla nacizmu in fašizmu.

V nadaljevanju je ministrica še dodala: »Sodobno sporočilo pregodaj umrlega pesnika želimo prenesti na generacije mladih, ki se soočajo z vprašanji o svoji lastni in naši skupni prihodnosti. Verjamem, da bosta ob vseh preizkušnjah 21. stoletja življenje in delo Karla Destovnika - Kajuha vir navdiha in poguma mladim in vsem nam med iskanjem odgovorov na vprašanja o miru in vojni, o okolju in podnebnih spremembah, o neenakostih in krivicah v družbi.«

Slavnostna akademija Samo en cvet je nastala po scenariju in v režiji Nine Šorak ter ob sodelovanju vrhunskih dramskih igralk in igralcev, glasbene zasedbe Bossa de Novo, Mešanega pevskega zbora Svoboda Šoštanj s solistko Ditko Čepin in pianistom Gorazdom Čepinom ter drugih.

■ V METEŽU ZGODOVINE *Druga svetovna vojna*

Mobilizacija štajerskih Slovencev v nemško vojsko

Dr. Marjan Žnidarič

V skladu s svojim načrtom o izkoriščanju žive sile v okupiranih deželah za svoje vojne potrebe in v nasprotju z mednarodnim vojnim pravom je nacistični okupator leta 1942 tudi na Štajerskem uvedel vojaško obveznost in začel prisilno mobilizirati Slovence v nemško vojsko. Odredbo o uvedbi vojaške obveznosti, državne delovne službe in posebne delovne obveznosti za zaščitence na Spodnjem Štajerskem je šef civilne uprave dr. Uiberreither izdal 24. marca 1942. S tem je izenačil vojaško obveznost na slovenskem Štajerskem z vojaško obveznostjo, ki je po nemški zakonodaji veljala na avstrijskem Štajerskem.

Ker okupacijsko območje slovenskega Štajerskega ni bilo nikdar tudi formalnopravno priključeno tretjemu rajhu, okupator pa je s slovenskim prebivalstvom ravnal, kakor da bi bilo, je bila prisilna mobilizacija slovenskih fantov in mož v nemške oborožene sile groba kršitev takrat veljavnega mednarodnega vojnega prava. Zato prisilno mobilizacijo štejem med hujše zločine nemškega okupatorja nad slovenskim prebivalstvom, njene žrtve pa med žrtve vojnega nasilja.

Druga svetovna vojna namreč ni potekala v pravnem vakuumu, ravnanje nacistične Nemčije pa je bilo v tem primeru popolna negacija mednarodnega prava in civiliziranosti. V 33. členu Haaškega pravilnika, ki je priloga k 4. haaški konvenciji iz leta 1907, je določilo, ki izrecno prepoveduje okupantu uporabljati državljane okupirane države za vojskovanje proti svoji državi (Nemčija pa je bila v vojni z Jugoslavijo!). V 43. členu istega dokumenta je tudi določilo, ki okupatorju jasno prepoveduje prisiljevanje prebivalcev okupiranega ozemlja k služenju v okupantovi oboroženi sili.

Uiberreitherjevi odredbi o vojaški obveznosti so sledili popisi, zadnji so potekali še marca 1945. Skupno je okupator popisal kar 22 letnikov (od 1908 do 1929) moških za vojsko in državno delovno službo. Najprej so popisali letnika 1923 in 1924. Temu so takoj sledili nabori in že julija 1942 tudi prvi vpoklici letnika 1923. Prva skupina slovenskih fantov je odšla v nemško vojsko 21. julija 1942 s Ptuja, naslednjega dne iz Maribora, 23. julija iz Celja, do konca julija pa tudi iz drugih okrožij slovenske Štajerske. Juljski odziv slovenskih mobilizirancev leta 1942 je bil presenetljivo dober, kar 86-odstoten. K temu je največ pripomoglo okupatorjevo nasilje, ki je v letu 1942 doseglo svoj vrh, predvsem pa okupatorjeva grožnja s povračilnimi ukrepi proti tistim, ki se pozivu ne bi odzvali. Njihovim svojem so grozili z izselitvijo in zaplembo premoženja. Podceniti pa ne smemo niti nacistične propagande, ki jo je vodila Štajerska domovinska zveza.

Okupatorjevo začetno navdušenje nad uspešnostjo mobilizacije slovenskih fantov in mož je kmalu začelo plahneti, saj je že po nekaj mesecih odzivnost vojaških obveznikov začela občutno padati. Do prvega resnejšega osipa je priš-

lo spomladi 1943, do večjih sprememb v njenem poteku pa jeseni tistega leta. Strah za usodo svojcev je bil ves čas glavni vzrok za odhod v nemško vojsko. Mobiliziranci so razmišljali: »Če grem na vzhodno fronto, padem sam, družina pa ostane. Če grem v partizane, pade vsa družina.« Z odhodom enega od članov družine v nemško vojsko je bila v številnih primerih obvarovana tudi družina, ki je že imela koga v partizanih! Razlogov za to, da mobilizacija ni potekala po okupatorjevih načrtih, je bilo več. Na svetovnih bojiščih je prišlo do velikega preobrata v škodo tretjega rajha, osvobodilno gibanje na slovenskem Štajerskem pa se je začelo v začetku leta 1943 spet krepiti in njegovega vzpona okupator ni mogel več ustaviti. Vedno pogostejše so v slovenske domove prihajala obvestila o smrtnih žrtvah na nemških bojiščih.

Okupatorjeva prisilna mobilizacija v nemško vojsko je naletela na različne oblike odpora prizadetih. Slovenski fantje in možje, ki so proti svoji volji postali nemški vojaški obvezniki, so se poskušali okupatorjevi vojaški uniformi izogniti na različne načine: z neupoštevanjem pozivov, skrivaštvom, pobegi z območja mobilizacije, samopohabljanjem, pobegi z bojišč, prebega in vdajo sovražniku, največ pa jih je svoje nezadovoljstvo z mobilizacijo pokazalo z dezertiranjem iz nemške vojske in (ali) odhodom v partizane (najlažje ob dopustih!).

Zaradi svoje izurjenosti in poznavanja nemškega orožja so bili ubežniki iz nemške vojske za slovenske partizanske enote zelo dragoceni. Naj navedem samo primer Jožeta Marolta (tudi avtorja tretjega dela monografije o Šerčerjevi brigadi), ki je pobegnil iz nemške vojske in postal poveljnik jurišnega bataljona v Šerčerjevi brigadi. Posebej so se slovenski »nemški vojaki« odlikovali tudi po bojevitosti in vzdržljivosti v bojih, predaje pa dejansko niso poznali, saj bi jih v takem primeru kot dezertere čakala smrtna obsodba z ustrelitvijo ali obglavljenjem. K neuspehu okupatorjeve mobilizacije je veliko pripomogla tudi partizanska mobilizacija, zlasti leta 1944. Žal je bilo mnogo takih, ki se jim kljub poskusom ali zaradi objektivnih okoliščin v času vojne ni uspelo znebiti nemške uniforme.

Po končanem urjenju so slovenske mobilizirance razporedili v različne enote nemške vojske na vseh bojiščih. Najhujše preizkušnje so prestajali na bojiščih v Sovjetski zvezi, kjer je bilo tudi največ žrtev. Po doslej znanih podatkih je uspelo nacističnemu okupatorju vpoklicati v svojo vojsko (Wehrmacht) okrog 28.000 mož, kar je veliko manj od

načrtovanega števila skoraj 66.000 mobilizirancev. Po zadnjih podatkih popisa, ki ga dela INZ, je vseh umrlih mobilizirancev v nemško vojsko 10.344, od tega na Spodnjem Štajerskem 8017. Večina slovenskih mobilizirancev, ki je golgota nemškega vojaka preživela, se je vrnila v domovino poleti in jeseni 1945, mnogi še leta 1946, ni pa bilo malo takih, ki so šele nekaj let po vojni »vstali od mrtvih«. Vsi pa so se vračali s pečatom »švabskega vojaka«, kar jim je še vrsto let povzročalo velike težave pri vključevanju v normalno življenje v domovini. Uradni status žrtve vojnega nasilja so dobili šele leta 1995 s sprejetjem slovenskega Zakona o žrtvah vojnega nasilja.

MOJ STRIC

*Ves teden se nad čašo sklanja,
v kateri bi vse svoje dni utopil,
življenje rad bi v kaplji vina spil,
z življenjem bol, ki ga teži in vklanja.*

*A kadar trezen gleda svet,
povsod prepir in bedo zrē;
življenje, ki pred smrtjo mrē;
hinavske družbe lažni red.*

*Zato le pije, pije dan na dan,
ker misli, da bo vse prešlo;
življenje pa kot glas pijan
se izgubilo bo v meglō.*

Karel Destovnik Kajuh

NORA ŠTEFA

*V oguljenem plašču in z ruto na glavi,
večer za večerom počivat hiti.
Ob svetlih izložbah se včasih ustavi,
zre vanje, se joče, smeji in kriči.*

*Majhna je, kruljeva, vajena dela
in srečna, če kdaj ji pogledaš v obraz.
Ničesar na svetu bi bolj ne želela
kot zlatih zobov in nakodranih las.*

*Ženina Jurija vse dni pričakuje
in pravi ljudem, da je lep in bogat,
na svatbo jih vabi in vsem obljubljuje
pijače, kolačev in drugih razvad ...*

Karel Destovnik Kajuh

BAJTARSKA SMRT

*Ko solze še zadnjič zablestijo v očeh,
ko se umirijo jesenske trave,
telo se vzpne za poslednji krč,
skrajšajo se vse daljave!*

*Ostaneš sam, v gluhi tišini,
ki jo ne preglasti noben jok,
srce okameni v bolečini,
na pragu hlipa kup lačnih otrok!*

Jože Sevljak

■ DOGODKI *Mitingi pod Kajuhovim vodstvom*

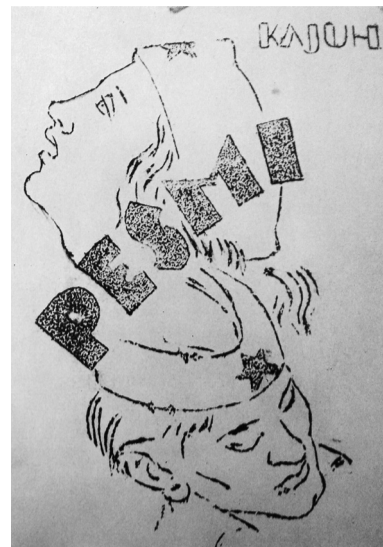
Prva zbirka natisnjena pri Mrzli jami

Tovarišica Milena Ožbolt je lani v Svobodni besedi opisala, kako je bil Karel Destovnik - Kajuh s svojo kulturniško skupino jeseni leta 1943 izjemno dejaven na mitingih na Notranjskem, od Mašuna pa vse do Loške doline, kjer se je takrat zadrževala 14. divizija.

Moj sovaščan Alojz Sedmak iz Juršč, borec 14. divizije, mi je pripovedoval, da je Kajuh večkrat obiskal tudi vas Juršče, v novembru 1943 pa je z vaško mladino celo priredil miting. Na mitingu je recitiral svoje pesmi. Starejši vaščani so se tega dogodka živo spominjali.

Rad bi se dotaknil dejstva, da večina avtorjev, ki opisujejo Kajuhovo življenje in delovanje, omenjajo, da je njegova prva zbirka pesmi nastala v snežniških in javorniških gozdovih. Nekateri omenjajo celo Ognice, drugi Mrzlo jago in gozdove na obrobju Loške doline. Le malokdo pa omenja točen kraj, kjer je bila zbirka natisnjena. To je Mrzla jama v bližini vasi Juršče ob vnožju Kršičevca. Da je bila prva zbirka Kajuhovih pesmi natisnjena pri Mrzli jami nad Jurščami, obstajajo verodostojni dokazi. Še živenci borec 14. divizije Alojz Sedmak je živa priča tega dogodka. Vaščan Marjo Zadel, ki zdaj živi v Pradah pri Kopru, je kot mladenič pasel ovce na tem območju. Živo se še danes spominja ostankov nadstreška, pokritega z jelovimi vejami in ljubem, kjer je Kajuhova skupina taborila, in prav tu je nastala prva zbirka pesmi. Originalne fotografije, posnete na kraju dogodka, so objavljene v Zborniku NOB slovenskega naroda.

Mrzla jama je globoka vrtača, na njenem dnu je majhen izvir vode, ki

Naslovnica prve zbirke

tudi v sušnem obdobju ne presahne. Vaščani, ki so tam poleti kosili travo, so si žejo tečili s to mrzlo studenčnico na dnu vrtače.

Razlog, da je bila zbirka v zelo težkih razmerah natisnjena prav v Mrzli jami – naletaval je sneg, je po vsej verjetnosti treba iskati v varnostnem vidiku. Tu je bila prisotna 14. divizija, blizu pa je tudi vas Juršče, ki je bila v celoti predana narodnoosvobodilnemu boju. Pesmi je po Kajuhovem nareku tipkala na pisalni stroj Martina Pavlin - Brina, naslovnico pa je izdelal Janez Weiss - Belač. Papir za zbirko je v nahrbtniku dolgo nosil moj soborec. Dobil ga je v gradu Snežnik. V zbirki je 27 pesmi v osemindesetih izvodih. En izvod je Kajuh poklonil svoji takratni ljubezni Brini, druge pa je predal štabu 14. divizije.

Livij Knafelc

■ DOGODKI *6. večer lirike upora*

Ob Destovnikovem portretu

Če se je pred letom dni ob petem večeru partizanske lirike na trenutke zdelo, da prireditev na stopnišču spominske lože padlih, talcev, pogrešanih in narodnih herojev pri Študijski knjižnici Novo mesto poteka v ilegali (začuda je zmanjkalo elektrike), je bilo letos 21. februarja čisto drugače. Obiskovalcev je bilo letos več, blizu sto, nastopajoči so blesteli ob razsvetljavi zanimivo oblikovane dvorane, ob prihodu pa je vse z odra pozdravil lep portret Karla Destovnika - Kajuha, ki sta mu družbo delala dva praporščaka. Del scenografije so bili letos tudi nastopajoči, ki so se od najmlajšega četrtošolca do sivolaslega pesnika posedli na odru.

Zbrane je nagovoril Dušan Černe, predsednik združenja ZB. Ni dolgozevil, ampak je nanizal nekaj zanimivih podatkov in značilnosti partizanske lirike, ki je nastajala na partizanskih pohodih, po težkih bitkah, v taboriščih, zaporih, ilegali, zakloniščih, na osvobojenem ozemlju, kjer so te pesmi borcem in prebivalcem na mitingih vneseno recitirali kar pesniki sami. Pisali pa so domovinske, narodne in revolucionarne pa tudi razpoloženske pesmi ter znane ljubezenske stihe. Uvodni nagovor je končal s poklonom Jožetu Pečniku, idejnemu oče-

tu novomeških večerov lirike upora, in besedo prepustil recitatorjem. Maša Berger, Heda Kastelic, Lojze Podobnik, Silva Kužnik, Eva Podboj, Terezija Potočar Korošec, Urban Gorenc Dokl, Domen Vidič, Luna Goršek, Srečko Vovko in Robert Šupe so svojo nalogo dobro opravili, prav tako harmonikar Peter Moravec s kultno pesmijo *Hej, brigade*. Prireditev, ki jo je spretno povezovala Klavdija Kotar, se je končala v knjižnični čitalnici, kjer so se številni gostje po imenitnem večeru partizanske lirike zadržali še dolgo časa.

S. B.

SPOMENIKI Partizanski spomeniki na Geopediji (14)

Spomeniki izginjajo, mar ne?

Zaradi izdaje so Nemci tik pred koncem vojne, v noči s 1. na 2. februar 1945, napadli skupino borcev, ki se je zadrževala na Medvedovi kmetiji na Otiškem Vrhu. Pokončali so šest partizanov, Stanka Orožim - Janja, mladinska aktivistka Okrožnega komiteja SKOJ Dravograd, je bila med spopadom z gestapovci ranjena v obe nogi. Domačini so jo prezeblo prenesli v bunker gospodarske komisije pri Sv. Ani nad kmetijo Ulbnik, vendar je bil kmalu izdan tudi bunker. Janja se ni hotela predati Nemcem, raje se je pokončala sama.

Spominska plošča ji je leta 1976 postavil mladinski aktiv JANJA iz Pameč. Mladinke in mladinci, ki so takrat poskrbeli za obeležje, so zdaj stari okrog 65 let. Danes je plošča odstranjena in odložena na tla ob hiši pri Ulbniku.

Kamnit oboležje na mestu bunkerja nad Podgorjem, v katerem je bil ubit Anton Rogina - Jager, član Okrožnega odbora OF Dravograd, je razpadlo.

Zob časa opravi svoje

Podobno kot z naštetimi obeležji v občini Slovenj Gradec je tudi v drugih občinah. Lastniki nepremičnin se menjajo, zob časa opravi svoje ... Kaj naj storimo ob zanemarnjenih, poškodovanih, uničenih ali odstranjenih spomenikih? Samo jamranje namreč nič ne zaleže.

1. Urednikom zbirke partizanskih spomenikov na Geopediji (daniel.divjak@yahoo.com) sporočimo spremembo na terenu, da jo na zemljevidu dokumentiramo in odstranjene spomenike označimo z zeleno zvezdico.

2. Lastnika stavbe, ki je z zida snel ploščo, spodbudimo, da jo po obnovi fasade vrne nazaj; ljudje se pozitivno odzovejo, ko vidijo, da nam ni vseeno.

3. Vandalska dejanja prijavimo skrbniku obeležja – območni Zvezi borcev ali občini, ki bo obvestil policijo in v primeru registriranih spomenikov Zavod za varstvo kulturne dediščine (ZVKD). Poškodbo seveda lahko na policijo javimo tudi sami.

Naše izkušnje so, da se s prijavo ne doseže nič, vandalizem je s prijavo samo evidentiran. Doslej nismo brali o nobenem primeru policijskega odkritja ali sodnega pregona zlikovcev, ki se spravljajo na partizanske spomenike, čeprav se med ljudmi ve tako za ilegalne trgovce z barvnimi kovinami kot za goreče protipartizanske aktiviste v okolici. Obeležja, ki so registrirana

Prvoborec iz Mislinjske doline Franjo Dular, ki je partizanal skupaj s Francem Rozmanom - Stanetom po Pohorju in padel nekje na Lepenarci (obeležja, ki so ga postavili na kraju smrti, še nismo našli), je bil pokopan na pokopališču Šentjanž pri Dravogradu. Danes o grobu ni ne duha ne sluha.

Stalna razstava o predvojnem revolucionarnem delavskem gibanju in narodnoosvobodilnem boju v Mislinjski, Mežiški in zgornji Dravski dolini v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu je odstranjena in deponirana v kletnih prostorih.

Obeta se odstranitev spominske plošče devetim borcem Pohorske brigade pri Jesenu nad Pamečami.

kot kulturna dediščina (RKD), niso prav nič bolj zaščiteni od tistih, ki jih v državni evidenci ni, nasprotno, ZVKD-ji neredko ovirajo obnovo ali prestavitev poškodovanega spomenika z drobnjakarskimi spomeniškovarstvenimi zahtevami. Ne bomo špekulirali z domnevo, ali je to izraz stališča, da imamo na Slovenskem partizanskih obeležij preveč.

4. Zgodi se, da na ZB sklenejo, da spomenika ne bomo popravili, češ da je to naloga in strošek občine in da naj poškodovani spomenik pričuje o rokovnjaškem značaju okoličanov. Tako sklepanje ni v redu, saj le spodbuja socialno motene osebe, da se spravijo še na druga obeležja v bližini. Spoštljiv odnos javnosti do spomenikov bomo dosegli samo z njihovim rednim vzdrževanjem.

5. Obnovo spomenikov izvedejo in financirajo območne ZB iz članarine in donacij, občine pa v okviru letnega načrta za vzdrževanje spomenikov, ki so mu zakonsko zavezane. Samo zmeniti se morata predsednik ZB in župan za prednostni seznam obnov in da ne bosta za obnovo spomenika hkrati najemala vsak svojega izvajalca.

6. Kadar se pri dogovarjanju zaplete ali se več let nič ne premakne, se tisti, ki nam je obeležje mar, zavede lotimo na svojo pest in svoje stroške. Vedno se najde kdo, ki zna očistiti kamen in z ustrezno barvo obnoviti zbledele črke napisa. Na mesto ukradene kovinske plošče lahko začasno privijemo plastično informativno ploščo, ki jo za maj-

Doprsni kip narodnega heroja Franca Rozmana - Staneta je bil skupaj s spominsko ploščo odstranjen iz veže Partizanskega doma na Kopah.

Na kapelici pri Vrhnjaku v Vodrižu je bila vzdana plošča v spomin partizanu Jožetu Krenkerju. Ob obnovi kapelice leta 2011 je bila odstranjena.

hen denar naredi bližnji tiskar. Na njej bo slika prvotnega obeležja in pojasnilo v slovenščini in angleščini o obeležju in letu njegovega uničenja. Kerčasne rešitve lahko trajajo, jih je treba oblikovati kolikor mogoče profesionalno.

Stane Gradišnik in Miran Hladnik

POMLAD
PRIHAJA ...

Pomlad prihaja ...
Po dolinah in hribinah
bujnih rož je natrosila.
Že vejeve golo s cvetjem je obsula
in naravo tožno prej
v gaj vesel je preminila.
Pomlad prihaja ...
A v duši moji cvetja ni,
ni cvetja, ne sladkosti.
le trnje bolno dušo mi prepleta,
ki išče novega življenja sveta!
In našla je nekoga
ki trnje je pobral
in ki ji sladkosti
kupo piti dal.
Pomlad je prišla,
v duši ni več osata in trnja,
z nežno roko ga je nekdo pobral.

In ko pomlad mine
mar takrat spet se vrnejo
v srce mi bolečine?

O, ne, ves čas bo
ljubica pri meni stala
in osat, trnje z
duše moje bo jemala.

Karel Destovnik Kajuh

KOMENTAR

Dr. France Križanič

Gospodarske razmere

Slovenski bruto domači produkt (BDP – vrednost novoustvarjenih dobrin) se je lani realno, po izločitvi vpliva inflacije, povečal za dobrih pet odstotkov in je bil za devet odstotkov višji kakor leta 2019. V zadnjih treh letih, torej med pandemijo kovida 19, je naraščal povprečno po skoraj tri odstotke na leto.

V drugi polovici lanskega leta se je slovenska gospodarska rast zelo poslabšala. V zadnjem četrtletju 2022 je bil naš BDP realno le še na enaki ravni kakor pred letom. Nižja sta bila **izvoz blaga (kar za pet odstotkov)** in državna poraba, višja pa osebna poraba ter naložbe.

V zadnjem lanskem četrtletju je bila dodana vrednost gradbeništva realno 15 odstotkov večja kakor pred letom. V enakem obdobju se je dodana vrednost v strokovnih, znanstvenih, tehničnih in drugih poslovnih dejavnostih realno povečala za deset odstotkov, v finančnih in zavarovalniških dejavnostih pa za šest odstotkov. Za okoli dva odstotka se je realno povečala dodana vrednost v trgovini, servisu vozil, prometu, skladiščenju in gostinstvu, v informacijskih in komunikacijskih

dejavnostih ter v upravi z obrambo, izobraževanju, zdravstvu in socialnem varstvu. Na drugi strani je bila dodana vrednost v poslovanju z nepremičninami realno za en odstotek, **v kmetijstvu, gozdarstvu in ribištvi ter v predelovalnih dejavnostih pa po štiri odstotke nižja kakor pred letom.** Kmetijstvo in predelovalne dejavnosti so očitno pod velikim pritiskom rasti cen energetske surovine, zlasti cen elektrike. S poslabšanjem konkurenčnosti se zmanjšujeta tako izvoz blaga kakor dodana vrednost izvoznega sektorja (predelovalne dejavnosti) razen izvoznikov storitev. V predelovalnih dejavnostih se kopičijo zaloge. Decembra lani so bile na enoto proizvodnje realno za 18 odstotkov višje kakor decembra 2021. Sodeč po upadu proizvodnje od decembra 2021 do enakega meseca 2021 so med predelovalnimi dejavnostmi najbolj prizadete: industrijska papirja (–35 odstotkov), kemijska industrija (–25 odstotkov) in proizvodnja kovin (–16 odstotkov). Zaloge se kopičijo tudi v živilski, lesni in avtomobilski industriji.

Februarja letos se je inflacija (indeks cen življenjskih potrebščin) nekoliko umirila. Po lanskem pospeševanju do julija in avgusta, ko je dosegla enajst odstotkov, je do januarja 2023 ostajala pri visokih desetih odstotkih in se februarja vendarle spustila na 9,3 odstotka.

V letošnjem februarju so bile cene blaga deset odstotkov, cene storitev pa slabih osem odstotkov višje kakor pred letom. Če se cene blaga dražijo bolj od cen storitev, imamo opraviti z inflacijo, ki jo narokuje rast stroškov. Podatki Stati-

stičnega urada Republike Slovenije, spletne strani Trading Economics in revije The Economist kažejo, da so se:

- cene industrijskih proizvajalcev med lanskim in letošnjim januarjem povečale za 18 odstotkov;
- da so se **proizvodne cene v oskrbi z električno energijo v enakem obdobju dvignile kar za 102 odstotka** (stroški se v glavnem niso povečali v proizvodnji, ampak pri prodaji te dobrine);
- da so bile **konec februarja cene emisijskih kuponov 53 odstotkov višje kakor pred letom**;
- da so bile konec februarja cene surove nafte brent 18 odstotkov nižje od primerljivih lanskim in
- da so bile svetovne cene surovin februarja za šest odstotkov pod svojo lansko februarjsko ravno.

Glavni pospeševalnik inflacije, zaradi katerega ta še kar vztraja na visoki ravni, je dvig cen emisijskih kuponov. Pod vplivom ukrepov Evropske komisije so začele naraščati leta 2017. Do oktobra tega leta so se povzpeli od pet evrov za tono emisij do 24 evrov za tono emisij in do konca letoš-

nega februarja dosegle 105 evrov za tono emisij. Podražitev emisijskih kuponov vpliva na dvig stroškov termoelektrarn in omogoča povečanje cene električne energije tudi za njihove konkurente. Ceno na trgu namreč določa tisti, ki proizvaja po najvišjih stroških in po ceni, ki so jo kupci dane dobrine (v našem primeru elektrike) še pripravljene poravnati. Elektranarje, ki nimajo teh stroškov, ustvarjajo dodaten dobiček. Elektranarje, ki plačujejo emisijske kupone, s temi plačili oblikujejo prihranke, zbrane v posebnem državnem skladu. Od leta 2015 do leta 2022 je na primer samo Holding slovenskih elektrarn v slovenski sklad za podnebne spremembe vplačal 352 milijonov evrov (Sindikat delavcev dejavnosti energetike Slovenije).

Dvig cen električne energije vodi tako v recesijo kakor v inflacijo. Zato so se države članice EU na podražitve električne energije odzvale z administrativnimi ukrepi. Slovenija pri tem ni bila uspešna. Od prve polovice 2019 do prvega polletja 2022 so se po podatkih Eurostata cene električne energije za gospodarstvo, državo in javne službe v EU povečale za 48 odstotkov, medtem ko so se **v Sloveniji dvignile za 65 odstotkov.** V Bosni in Hercegovini so se povečale za enajst odstotkov, v Srbiji za 16 odstotkov (v teh dveh državah je pritisk cen emisijskih kuponov majhen ali pa ga sploh ni), v Franciji za 24 odstotkov, v Nemčiji za 28 odstotkov, na Hrvaškem in v Avstriji po 50 odstotkov ter na Madžarskem za 60 odstotkov.

Dvig cen električne energije vodi tako v recesijo kakor v inflacijo.

REPORTAŽA Po spomenikih okrog Ovsiš (4)

Očetova pot

Moj oče Janko je tako kot domala vsi vaščani Rovt že od vsega začetka sodeloval s partizani. Izdelal je okna in vrata za več lesenih bajt, ki so borcem pod Jamnikom dajale zavetje in služile kot skladišče gospodarske komisije. Pri Matičku pod Prezrenjami, kjer so imeli mlin in žago, so zastoj nažagali deske in tramove, moj oče pa je les z volovsko vprego pripeljal domov. Deske je postavil pokonci ob kozolcu, zjutraj pa jih ni bilo več. Kot se je prej dogovoril, so jih ponoči partizani znosili na svoje skrivno gradbišče v gmajni.

3. septembra 1944 pa so tudi našega ata mobilizirali partizani, in to tako da so ga zaradi obtožbe sosed, Mrnakovega Toneta, češ da dela za Nemce, v štabu OF zasliševali in ga imeli več dni zaprtega v kroparskem bunkerju. Alojz Jelenc (Brčov) s Prezrenj je s prepričljivim zagovorom rešil, toda še prej je oče moral peš na zaslišanje v Cerkno in spet v bunker. Razlog za ovadbo je bila osebna zamera. Mrnakov Tone in Ozinčev Slavko sta tik pred vojno pri Turkovih kradla mesnine. Ko ju je gospodar zalotil, mu je Ozinčev zagrozil, da bo že obračunal z njim. Slavko je januarja 1945 končal kot talec v Dragi pri Begunjah, Mrnakov pa se je z lažno ovadbo res znesel nad Turkovim sorodnikom – mojim očetom.

Očeta so dodelili v Vojkovo brigado. Bil je pomočnik mitraljezca, streljal pa ni, ker ni služil vojaškega roka. Spali so na mrazu, v vlažnem listju, tako da je zbolel za hudo pljučnico, a se je neki zdravnik iz Celja zavzel zanj in ga ozdravil. Med prvimi je vkorakal v osvoboje-

Spomenik požigu Jamnika

no Ljubljano, se nastanil pri teti Jerci in domov poslal veselo sporočilo, da je živ in zdrav v Ljubljani. A domov ni mogel, ker ga je maščevalni sosed Tone ponovno obtožil, da je med vojno Nemce in domobrance zalagal z lesom. Zato so ga poslali v vojašnico na Ptuj, kjer je služil vojsko vse do septembra 1945.

Požig Jamnika 27. februarja 1944

Povod za požig Jamnika je bil, ker so borci 2. bataljona Prešernove brigade v Kropi zajeli nemškega arhitekta Hansa Moebusa in ga zadrževali v Farjem Potoku. Moebusa so partizani zamenjali za zapornika iz Begunj, Nemci pa so iz maščevanja požgali Jamnik (Janez Šmitek: Kroparska kronika NOB, Radovljica, 1985, 38)

Po moji vednosti je za požig Jamnika kriv domači izdajalec Jamničan Resman, po domače Bindkov, ki je služil med kranjskimi domobranci. Požgali so tudi njegovo hišo, ker ga ni bilo zraven, da bi jo obvaroval. Eni pravijo, da je med dražgoško bitko vodil Nemce s strani na Bičkovo skalo, lahko pa je bil to le Matej Pogačnik, tudi z Jamnika. Na Jamniku se je pogosto zadrževal in oskrboval Prešernov bataljon. Pred napadom so se hitro umaknili v goro, da se ne bi pono-

vila dražgoška tragedija.

Z Resmanom sem tudi sam imel slabo izkušnjo. Nekoč jeseni 1944. leta so pridrli v hišo domobranci. Bil sem sam doma, naši (brez očeta, ki je bil takrat že v partizanih) so delali butare v gozdu, jaz pa sem varoval dobro leto staro sestrico Milko. Grobo so pritiskali name, naj izdam, kje se skriva oče. Ker z mojimi odgovori niso bili zadovoljni, so me začeli pretepiti, Resman je s korcem tolkel po meni, otroka so mi zbili iz rok in premetali hišo.

Trije domačini so Resmana po vojni s pomočjo Rdečega križa izsledili na neki kmetiji na avstrijskem Koroškem, kjer je miroljubno kmetoval. »Saj vem, zakaj ste prišli,« jih je pozdravil, očitno sprijazen z usodo, ki ga je čakala.

Na obeležju na Jamniku piše:

27. II. 1944 JE OKUPATOR POŽGAL TO GORSKO VAS VASI JAMNIK, PODBLICA, NJIVICA IN NEMILJE SO ŽRTVOVALE V ČASU NOB 37 ŽIVLJENJ ZB JAMNIK-PODBLICA

Mira Hladnik (po pripovedovanju Janka Potočnika)
Foto: Miran Hladnik

Na spomeniku v kampu piše: »1941–1945. Tu okoli Šobca je bilo eno prvih partizanskih zbirališč na Gorenjskem.«

kampu. V okolici so še drugi, veliko bolj zanemarjeni spomeniki, kot na primer spomenik v Lescah.

J. A.

P. s.:

Morda pa se bo našel tudi kakšen obiskovalec kampa, ki spomenika ne bo samo opazoval, ampak bo poskušal vsaj za silo urediti okolico!

DOGODKI ZB Idrija – Cerkno

Spoznávali smo domovino in zamejstvo

Leto je za nami in prav je, da se spomnimo tudi prijetnih trenutkov, preživetih v družbi naših članov. Območna organizacija ZB za vrednote NOB Idrija - Cerkno je za svoje člane 21. oktobra lani pripravila izlet v Trst in njegovo okolico. Zaradi množične udeležbe smo potovali kar z dvema avtobusoma. Po odhodu iz Idrije in Cerknega smo se najprej ustavili na Trgu Evrope v Novi Gorici. Pred tamkajšnjo že-

njene celice smrti, v katerih so nacisti zadrževali ljudi, med njimi tudi ženske in otroke, da jih odpeljejo na sežig v krematorijsko peč. Naša delegacija je pred spominsko ploščo v spomin na pomorjene, mučene in sežgane žrtve položila venec.

Po končanem ogledu uničevalnega taborišča v Rižarni sta sledila obisk Bazovice in ogled spomenika pobitim tigrovcem. Zaradi protifašistične dejavnosti so bili

Postanek na Trgu Evrope v Novi Gorici

lezniško postajo sta Nova Gorica in Gorica leta 2004 skupaj uredili Trg Evrope in tako počastili vstop Slovenije v Evropsko unijo.

Pot smo nadaljevali do gradu Miramar, kjer nas je pričakala tovarišica Silvana Dobrilla, v Trstu živéča rojakinja. Pod njenim vodstvom smo spoznali Trst z okolico. Grad Miramar je bil zgrajen na ukaz avstrijskega nadvojvode Maksimilijana I. Habsburško-Lotarinškega. Želez si je domovanje, ki bi ga delil z ženo Šarloto Belgijsko. Grad spominja na španske gradove s pogledom na Atlantik. Poimenovali so ga Miramare, kar pomeni pogled na morje. V tem parku smo si vzeli čas za daljši postanek, ogled in malico.

Obisk nekdanjega uničevalnega taborišča, danes muzeja, v Rižarni v Trstu, je prenekaterega od nas pretresel. Velika stavba pri Sv. Soboti je bila zbirno in uničevalno taborišče. Sprva so v stavbi luščili riž, nacisti pa so jo leta 1943 spremenili v koncentracijsko taborišče. Leta 1944 so v notranjosti zgradili krematorijsko peč in v njej sežgali od 4000 do 5000 ljudi. Pretresljivo je bilo videli še popolnoma ohra-

6. septembra 1930 ustreljeni štiri protifašisti. Ta kraj, ki se sicer imenuje tudi Bazoviška gmajna, je pomembno kulturno, športno in posvetno središče naše narodne skupnosti v Italiji. Tudi k temu spomeniku je naša delegacija položila venec. Obiskovalci smo bili prijetno presenečeni, saj je bilo pri spomeniku in na grobišču nenavadno veliko vencev in cvetja, kar kaže na množičen in pogost obisk tega spominskega kraja. Pomemben je za vse Slovence, kar pa očitno še posebej sedanjim novodobnim fašistom v Italiji gre v nos.

V zgodnjih popoldanskih urah smo se zapeljali čez Kras v Dobravlje, kjer so nam v lepo urejeni gostilni postregli z izvrstnim kosilom. Vzdušje je bilo zelo prijetno, saj sta za popestritev poskrbela dva muzikanta, udeleženca izleta. Sledil je ples, kar je še dodatno spodbudilo dobro voljo izletnikov. Iskrena zahvala Silvani Dobrilli, da je dan preživela z nami, nas spremljala in nam pripovedovala o zgodovini in življenju na območju Trsta v preteklosti in danes.

Aldo Carli, foto Danica Markič

PREJELI SMO

Sovražni govor

Svet Združenja borcev za vrednote NOB Nova Gorica je na svoji konstitutivni seji obravnaval nekaj aktualnih vprašanj, ki zadevajo vlogo in delovanje naše organizacije in naše zveze. Med drugim je obravnaval tudi razmere v naši državi s posebno pozornostjo do dogodkov, ki zadevajo našo borčevsko organizacijo.

Člani sveta menijo, da se blatenje in omalovaževanje narodnoosvobodilnega boja v zadnjem času stopnjujeta, zlasti potem ko so v osrednjo medijsko hišo, RTV Slovenija, prišli novi direktorji, uredniki in novinarji. Če se je do sprememb, ki so nastale pod prejšnjo vlado, RTV ravnala po načelu tako imenovane uravnoveženosti, kar pomeni, da je bilo izkrivljanje zgodovinskih dejstev v zvezi z narodnoosvobodilnim bojem kolikor toliko uravnoveženo s prikazovanjem stvarnih dejstev, se je zlasti po zadnjih državnozbornih volitvah to korenito spremenilo.

Napadi na narodnoosvobodilni boj se stopnjujejo do te mere, da jih lahko označimo kot sovražni govor, kar pa je kaznivo dejanje. Po mnenju uglednih pravnih strokovnjakov v naših vrstah bi se morala naša organizacija na take izpade

odzvati, in to ne samo z ustreznimi odgovori v medijih, ampak tudi s kazenskimi ovadbami. Eden zadnjih primerov takega govora je bil v oddaji Intervju (22. januar 2023), ki jo je vodil dr. Možina in v kateri je bil gost Boris Tomašič, direktor in urednik televizije Nova24TV.

Ingrid Kašca Bucik, predsednica, Združenje borcev za vrednote NOB Nova Gorica

Propadajoči spomenik v kampu Lesce

Pred kratkim smo prejeli pismo Vladimirja Bizovičarja iz Ljubljane. Med drugim je zapisal: »Kot dolgotletni uporabnik, vsaj pet mesecev na leto, kampa Šobec pri Bledu že dolga leta opazujem zapuščen pomnik narodnoosvobodilnega boja. Večino leta je preraščen s travo. Mogoče spada med 'izgubljene' pomnike. Skrbniki so verjetno člani OO ZZB za vrednote NOB občine Radovljica ali Lesce.«

Glede spomenika smo povprašali Mirana Hladnika, ki nam je poslal fotografijo omenjenega in še enega propadajočega spomenika: »Ker je znotraj kampa, je dostop do njega neroden, saj je za vstop v kamp v sezoni treba plačati vstopnino. Vladimir, ko boste naslednjič tam, recite v recepciji, da bi lahko bolje uredili okolico, ker je v sramoto

KAJUHOVO LETO

*Naj nam bo sveto to Kajuhovo leto,
saj takšnih Kajuhov ne more več biti,
ne sme se nikoli ga pozabiti.*

*Po njem smo delovne brigade imenovali,
njegove pesmi čitali, prepevali,
bil je naš vzor in ponos,
smo ga v zvezde kovali.*

*Imenovala se je
Mladinska delovna brigada
Karl Destovnik - Kajuh,
v kateri sem tudi jaz sodelovala.*

*Bilo je leto 1950,
ko smo mladinci odhajali
v delovne brigade, in
ravno v bližini njegove
tragedije smo podirali gozdove,
in to v Zavodnjah nad Šoštanjem.
Terezija Cvikl, Celje*

ČEŠKI

*Težak je vsak korak v to gluho noč,
ki v njej vse dni vihar rohni,
strašan vihar, ki žge ljudi
da mró v poslednje zvezde zroč.*

*Svetovi in zemlje izginjajo pod kruto silo,
beseda vsaka je obsojena na molk
in človek žre človeka kakor volk
in idealni krinke so mamilo ...*

*Tako je danes z nami, tak je čas,
da je težko povedati v obraz
ljudem besedo iz srca.*

*A kadar vstal bo svet ves nov
takrat bo spet svoboden češki krov,
takrat nasilja več ne bo in ne gorja.*

Karel Destovnik Kajuh

V METEŽU ZGODOVINE Henrik Dralka iz Podstenic

Zimsko srečanje s partizani

Podstenice ležijo tri kilometre od vrha Roga. Pred drugo svetovno vojno so bile večja vas s šolo, parno žago, vilo kneza Auersperga, gozdno upravo, gostilno in cerkvi svetega Urha. V vasi je živelo 62 ljudi in od teh se jih je decembra 1941 v okviru Sturma 52 odselilo.

V tej vasi se je 24. marca 1927 rodil Henrik Dralka kot nezakonski otrok. Kaj je takrat pomenilo biti nezakonski otrok, si danes niti predstavljati ne moremo. Kot je pripovedoval, so ga nekaj časa skrivali, spal je v večjih predalih in omari. Skrival so ga nesli h krstu, ob čemer mu je župnik izbral ime. Oznaka nezakonski ga je spremljala vse do leta 1942, ko se je pridružil partizanom.

Bil je bister otrok, kar je opazil tudi njegov takratni učitelj Janez Grašič. Šolo je obiskovalo okoli 40 otrok, seveda tudi iz okoliških vasi. V šoli so bili prostor, namenjen učilnici, stanovanje za učitelja, dve kleti in velik vodnjak zunaj stavbe. Učni jezik je bil slovenščina, zadnji učitelj v njej pa Janez Grašič. Ker je bil Henrik bister učenec, je učitelj Grašič družini predlagal, naj fant nadaljuje šolanje v gimnaziji v Ljubljani. Babica in njen partner, ki ga je imel Henrik za očima, pri katerih je živel, sta se strinjala in odšel je v Ljubljano. Tam je stanoval pri teti. Spoznal se je z župnikom in postal ministrant. Z zaslužkom se je preživljal in si kupoval šolske knjige, ki jih je potreboval v gimnaziji.

Kmalu po začetku vojne so o komunistih partizanih po Ljubljani začele krožiti same slabe govorice, tako da se jih je začel bati. Ko se je v zimi 1941/1942 za božič vrnil domov na Podstenice, se je v visokem snegu do pasu s sankami odpravil

v gozd po drva, ki so ostala v gozdu po odhodu Kočevarjev. Tam je prvič videl partizane. Zelo se jih je ustrašil, pustil sani in zbežal domov. Doma o tem srečanju ni nikomur povedal, ponoči pa so ti partizani potrkali na vrata in očima povprašali po sinu. Tresoč se od strahu je stopil prednje, in ko so ga povprašali, ali je on tisti, ki jih je videl, je priznal. Bili so presenečeni, da o tem doma ni govoril. Pohvalili so ga, ostali nekaj časa pri njih in pogasnjevali o ljudeh v gozdovih, kdo so in kaj delajo.

Henrik se v Ljubljano ni več vrnil. Postal je kurir in večkrat nesel partizansko pošto v trafiko v Toplicah. Tam je dobil cigarete in jih odnesel partizanom. Pa se začela roška ofenziva. Pred njo so kolone Topličanov pribežale v Podstenice, a so jih morali skupno z domačini zapustiti in zbežati v roške gozdove. Njegov oči Jože Fink je dobro poznal Rog, zato je marsikatero skupino usmeril tako, da je Italijani niso našli. Tudi Henrikova družina je bežala. S sabo so imeli konja in kravo. Z Roga so preko Res in Gač prišli do Srebotnika. Od tam je Henrik odšel pogledat na Podstenice, kaj se je zgodilo. Na poti je pravčasno opazil skupini Italijanov in se skrnil. Po eni uri je nadaljeval pot na Podstenice. Najprej se je ustavil ob stari hiši, kjer je bil čebelnjak. Bila je oropana, uničena in požgana, enaka usoda je doletela tudi čebelnjak. Na bližnjem grmu je opazil roj čebel in takrat ga je presunilo: »Meni so vzeli domovino in uničili dom, čebelam pa prav tako.« Potem je odšel proti novi hiši, ki je še gorela, okoli nje pa so ležali ostanke pobitih živali. Postal je pozoren na ropot. Šel je pogledat in našel

Henrik z ženo in predstavniki Zveze borcev ter Rdečega križa

ranjenega psa. Prestreljena je imel oba kolka in ni mogel hoditi. Henrik ga je vzel v naročje in odnesel v Srebotnik. Kar nekaj časa je bil pes z njimi, ko so pred Italijani bežali po roških gozdovih. Večkrat so bili obkoljeni, a jih nikoli niso našli, saj so se po nekaj dneh iz ene vrtače premaknili v drugo. Hodili so ponoči, kravi so ob nevarnosti zavezali gobec, konju odstranili podkve, ob nekem težjem trenutku pa so morali pokončati tudi psa. Ves čas jih je pestila lakota. Mleko, kolikor ga je krava imela, je bilo le za otroke. Bili so žejni in ob neki priliki je krava kar ponorela, ko je v kotanji ob drevesu zavohala vodo. Lakota je poglala Henrika iskat hrano. Prišel je do mesta, kjer je Dakijeva četa premagala Italijane. Našel je že rahlo razpadajočo poginulo mulo, ji odrezal že spolzko stegno in ga odnesel lačni skupini. Pojedli so ga. Njihove skupine med roško ofenzivo niso našli, ker sta jih varno vodila očim, nekdanji stroje-

vodja na roški železnici, in Henrikova babica.

Roška ofenziva je minila, a domov v Podstenice se niso mogli vrniti. Bile so izropane in požgane. Dralkovim so partizani dovolili, da so se naselili v eni od izpraznjenih kočevskih hiš v Starih Žagah. Ta hiša še danes stoji ob potoku Črmošnjičica, v tistih časih pa je bila ob njej tudi žaga, ki je danes ni več. Henrik je ostal v zaščitni četi, ta je med drugim iskala prostore za bunkerje, ki jih je pomagal tudi graditi. Tako so v njihovi hiši v Starih žagah zgradili bunker za 30 ljudi. Bunker je bil v spodnjem delu hiše, pred vhodom v bunker je stal vagonček. Ko si vagonček premaknil, se je za njim pokazal vhod v bunker, kamor so se partizani večkrat zatekli. Danes ima Henrik tam kurilnico in cisterno s kurilnim oljem.

Do konca vojne je Henrik ostal v partizanih in opravljal razne naloge. Bil je skojevec, vodil sestanke, skrbel za zaščito, pomagal pri iskanju pro-

storov za bunkerje, varne prostore za bolnice in prostor za tiskarno, ki ga je našel na Cinku. Bil je ranjen, po okrevanju se je pridružil VII. korpusu, sodeloval v zadnjih bojih in vkorakal v osvobojeno Ljubljano.

Po vojni je sodeloval v številnih delovnih brigadah, se šolal, zasedal razna vodilna delovna mesta in nazadnje pristal v Gotenici. Tu v Gotenici je delal pod zemljo od leta 1953 do upokojitve in še nekaj let potem. Z vojnimi tovarišci Grmecem, s katerim sta že med vojno gradila bunkerje, sta se našla tudi tu v Gotenici. Gradili so dva bunkerja, enega za zvezo, drugega za TV, in pozneje je Henrik postal vodja obeh bunkerjev. Zdaj živi v Starih Žagah zadovoljen, da ima prijeten dom in mu zdravje še kolikor toliko služi.

Ko sem ga letos nekaj dni pred njegovim rojstnim dnevom obiskala, sem ga našla s koso v rokah na strmem bregu Črmošnjičice, kjer je čistil robidovje. Vsa sem se tresla, da se bo poškodoval. »Za varnost poskrbi palica, ki sem si jo prav za ta primer pripravil. Varno se zapiči v strugo ali breg, ko se oprem nanjo,« mi z nasmehom na obrazu odgovoril na mojo zaskrbljenost. Potem se je zresnil, ko je pripovedoval o ukinjanju demokracije, o nekaterih novinarjih, ki potvarjajo resnico, in upanju, da bo po volitvah bolje. Drugače dobre volje tokrat žalostno pravi: »Mislim sem, da bo moje življenje na starost boljše, pa zdaj nimam ne avta ne vozniškega dovoljenja, vse so mi vzeli, češ da sem prestar.«

Svojo pripoved je končal: »Ponos sem, da sem bil partizan. Ni mi žal za lepe in hude ure, in če bi bilo treba, bi se za isto pot še enkrat odločil.«

Helena Miša Kulovec

DOGODKI Marezige

Deset let dolgo zatišje

Po desetletnem zatišju smo v Marezigah znova vzpostavili delovanje Krajevne organizacije Združenja borcev in veteranov NOB. Za začetek smo s slavnostno komemoracijo počastili stoto obletnico upora v Marezigah proti fašističnemu nasilju. To je bila velika spodbuda za vse nas. Zagon delovanja naših članov v organizaciji ZB KO Marezige je prinesel našemu kraju in krajevni skupnosti Marezige dosti pozitivnega razmišljanja in predvsem dela.

Krajevna skupnost Marezige šteje kar nekaj vasi in zaselkov, ki so razmetani po pobočjih in manjših hribovitih vzpetinah naše Istre. Ta del Istre je med drugo svetovno vojno v letih 1944 in 1945 prestajal hude čase. Tu so bile bitke, hajke (raščelamente), ki jih je izvajal fašistično-nacistični okupator. Ta je tudi požgal in kradel je vse, kar je lahko odnesel ali odpeljal, domačine pa je tudi pobijal.

Že na prvi seji smo si člani izvršnega odbora na pobudo predsednice KO ZB Marezige naložili zelo težko nalogo urediti in očistiti ter oprati vse spomenike in njihovo okolico. Spominska obeležja so bila po kar nekaj desetletjih potrebna temeljitega čiščenja in obnove.

Delo smo začeli v Trseku, kjer sta pokopana borca iz zamejstva iz ba-

taljona Alme Vivoda. Postavili smo nove robnike in uredili del groba, da smo lahko postavili spominsko obeležje. Na začetku vasi je plošča, spominsko obeležje enajstim padlim borcem in aktivistom v narodnoosvobodilnem boju. Na plošči so bili napisani tako dotrajani, da se ni dalo nič razbrati. Pobarvali in osvežili smo napise in zvezdo ter obnovili in pobarvali drogove zastav, namestili smo tudi manjkajočo rdečo zvezdo. Trsek je vasica, ki ima štiri obeležja v spomin padlim med vojno. Po končanju vseh del

Spomenik po obnovi

Utrinek komemoracije padlim za svobodo v Trseku

na obeležjih v Trseku smo po dolgih letih priredili nepozabno komemoracijo padlim za svobodo. Sodelovali so tudi otroci Osnovne šole Ivana Babiča Jagra Marezige z recitacijo, na harmoniko pa so zaigrali nekaj partizanskih pesmi. Govornik je bil podpredsednik ZB Koper Vojko Vodopivec, z nami pa je bila tudi pevka Marjetka Popovski, ki nam je zapela venček partizanskih pesmi, da so nam obudile spomine na mladost, ko smo tudi sami prepevali te pesmi.

Člani ZB KO Marezige smo ponosni na opravljene naloge. Vsa dela na spomenikih smo dokončali tik pred 1. novembrom 2022.

Iskrena zahvala gre predsedniku krajevne skupnosti Marezige Alenu Babiču in svetu krajevne skupnosti, da sta nam ta dela omogočila in jih finančno podprla. Lepa hvala vsem članom in praporščakom našega združenja ter Vojku Vodopivcu, predvsem za vzpostavitev vnovičnega zagona dela KO ZB Marezige. **Lilijana Bellina**

DOGODKI 10.marec 1944

Pohod k Čukovi domačiji

Krajevni skupnosti Ozeljan Šmihel in Osek Vitovlje, Turistično društvo Ozeljan Šmihel so v sodelovanju s KO ZZB Ozeljan Šmihel in Osek Vitovlje ter s pomočjo Društva 4 x 4 Lijak 12. marca pripravili tradicionalni pohod h Čukovi domačiji. V

tizanstva in narodnoosvobodilnega boja. Opozoril je na potvarjanje zgodovine in neresnične izjave nekaterih sedanjih politikov, hkrati pa zaskrbljeno opozoril na dogodke, ki lahko resno ogrozijo mir v Evropi in po vsem svetu.

lepem sončnem jutru se je zbralo lepo število ljudi z namenom, da se poklonijo žrtvam krutega dogodka. Na tej domačiji so namreč Nemci 10. marca 1944 v gorečo hišo žive vrgli člane zavedne partizanske družine: Ano, Viktorja in Antona Rijavca ter partizana Janeza. Krike groze je bilo slišati daleč v dolino.

Slavnostni govornik, tovariš Mirko Brulc, je lepo opisal pomen par-

V kratkem programu so zadonele partizanske pesmi, ki so jih z zanosom zapele pevke Ženske vokalne skupine Zimzelen iz Nove Gorice pod vodstvom umetniškega vodje Uroša Ceja. Kajuhovi pesmi je interpretirala dijakinja Lana Pavlin. V prisotnosti praporščakov so k spominski plošči položili venec in s trenutki tišine počastili spomin.

Ljubica Gruzovin

V SLIKI IN BESEDI

Miklarji:

Združenje borcev za vrednote NOB Črnomelj je 18. februarja v okviru praznovanja občinskega praznika pripravilo četrti spominski pohod do prvega skritega bivališča prvih belokranjskih partizanov, pri Miklarjih. Ta kraj je pomemben, ker se je tukaj začelo partizanstvo v Beli krajini, to območje pa je pozneje, kakor vemo, postalo zibelka partizanstva v Sloveniji.

Pohodniki so se na pot iz Bistrice nad Črnomljem in mimo Miklarjev tokrat odpravili v zimskih razmerah. V snegu in po slabih dveh urah hoje so prispeli do skritega bivališča. Omenjeni kraj je v manjši vrtači sredi mogočnih gozdov in ga je brez poznavalca skoraj nemogoče najti. Vsako leto se nam na pohodu pridruži nekaj novih obrazov, kar kaže na to, da je zanimanje za kraj, kjer se je rodilo partizanstvo v Beli krajini, še kako živo.

Po pohodu je sledilo družabno srečanje ob partizanskem pasulju pri lovskem domu Lovskega društva Loka na Bistrici.

Marjan Kastelic

Hinje:

Na večja naravna kamna sta v spomin na padle borce in žrtve NOB ter na padle borce 5. bataljona Vojske državne varnosti priviti kamniti plošči. Na krajši komemoraciji so se članice in člani Občinske organizacije ZB za vrednote NOB Žužemberk skupaj s tovariši iz Združenja protifašistov borcev za vrednote NOB in veteranov Koper spomnili borcev, ki so 4. januarja 1945, torej le nekaj mesecev pred koncem druge svetovne vojne, padli v boju pri Hinjah. Slovesnosti se je udeležila štiričlanska delegacija tovarišev iz Kopra in med njimi je bil tudi nekdanji bорец 5. bataljona VDV in priča takratnih dogodkov, 97-letni Danilo Ivančič.

Cvetje k spomeniku sta ob častni straži praporščakov položila Danilo Ivančič in Vojko Vodopivec, predsednik Združenja protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper. V kulturnem programu so se predstavile pevke OO ZB za vrednote NOB Žužemberk Lila, Nada, Majda in Štefka ter recitatorka Jana.

Darko Pucelj

Novo mesto:

Nasproti glavnega vhoda v Osnovno šolo Center v Novem mestu, prej Osnovno šolo Katje Rupena, je postavljen doprnski kip učiteljice in partizanske aktivistke Zore Rupena s partizanskim imenom Katja. Krajevna organizacija Zveze borcev za vrednote NOB Mestne njive - Ločna - Mačkovec je 22. januarja, na dan, ko se je leta 1920 v Mirni Peči rodila Katja, na tem mestu pripravila prvo slovesnost v njen spomin.

Mitja Gros, predsednik krajevne organizacije, je predstavil svetel lik Katje. Ta je lahko danes mladim za zgled, kako pomembno je skupno korist postaviti pred osebno okoriščenje, karierizem in gnotne dobrine. David Matjašič, učenec šole, je Katjo opisal kot močno na mamo navezano dekle, ki je moč črpalo iz iskrene in neomajne vere v svobodo in lepšo prihodnost, predstavil je hrepenenje mladega dekleta po ljubezni, varnosti in družini. Občutila je svobodo v najširšem pomenu besede in se z vsem srcem optimistično, idealistično, nekoliko romantično usmerjala v novo življenje in novo obdobje naroda. Katja je na pragu svobode, 27. februarja 1945, padla pri Sv. Antonu. Stara je bila komaj petindvajset let, zadeta je bila v srce prav blizu vasi, kjer je pred vojno službovala, in tam so jo tudi pokopali.

Med letoma 1961 in 1992 se je po njej imenovala današnja Osnovna šola Center v Novem mestu, pred katero stoji doprnski kip, ki so ga leta 1985 šoli darovali Katjini sorodniki in je delo kiparja Stojana Batiča. Ni bilo dovolj, da so šolo preimenovali, hoteli so odstraniti tudi njen doprnski kip, vendar je takratni ravnatelj Franc Nahtigal dosegel, da je ta ostal na svojem mestu. So

šolo leta 1992 preimenovali samo zato, ker je bila Katja partizanka in ker ni bila doma iz Novega mesta? Nekdanji učenci še danes s ponosom povejo, da so hodili »na Katjo«, spomin nanjo in na šolo z njenim imenom pa bo v njihovih mislih živel še naprej.

K doprnsnemu kipu Katje sta cvetje položila ravnateljica Osnovne šole Center Marta Pavlin in mag. Dušan Černe, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto.

Darko Pucelj

Šenčur:

Pri spomeniku v Šenčurju je 28. januarja potekala spominska slovesnost ob 79. obletnici ustrelitve 40 talcev. Slavnostni govornik je bil Stanislav Inkret, član vodstva KO ZB NOB Šenčur, ki je strnil dogajanje pred 79 leti. Partizani so 20. januarja 1944 na cesti med Šenčurjem in Visokim napadli nemško patroljo, pri tem pa so bili ustreljeni trije žandarji. »Okupator se je zato hotel takoj kruto maščevati in je zagrozil, da bo zbral štirideset mož iz Šenčurja in Srednje vasi ter jih ustrelil kot talce. A je to preprečil takratni šenčurski občinski komisar, ki je dejal: 'Ustrelite najprej mene.' Štiri dni po tem dogodku je nemški okupator na Sitarjevo njivo v Šenčurju, na mesto, kjer danes stoji spomenik, pripeljal štirideset zapornikov iz begunjskih zaporov in jih ustrelil.«

Kot je še poudaril Inkret, je bila v času narodnoosvobodilnega boja največja zmaga izbojevana v okviru zavezniške koalicije proti fašizmu in nacizmu. »Zato se moramo vedno znova zavedati, kako dragocena sta svoboda in mir ter kolikšna je cena, ki jo je moral zanjo plačati slovenski narod.« Slovesnost, ki sta jo pripravila Združenje borcev za vrednote NOB Kranj in Krajevna organizacija zveze borcev za vrednote NOB Šenčur, so s kulturnim programom obogatili učenci Osnovne šole Šenčur in Ljudski pevci Hiše čez cesto z Milj. Žrtvam so se poklonili s polaganjem venca.

Maša Likosar, Gorenjski glas

Vavta vas:

Letos smo v občinski ZB za vrednote NOB Straža v začetku februarja pripravili in izvedli redni letni zbor članov. Znova smo to lahko storili v Osnovni šoli Vavta vas. Predsedstvo je članom predstavilo delo v letu 2022 in predlagalo nov letni načrt dela, ki je precej velikopotezen.

Z veseljem smo ugotovili, da uspešno delujemo v svojem okolju in na Dolenskem, s praporom in delegacijami pa gostujemo po vsej Sloveniji. Gradimo in negujemo sodelovanje s sorodnimi društvi, zlasti še s tistimi, ki imajo

pozitiven odnos do narodnoosvobodilnega boja. Veseli smo vsakega novega člana. Lani smo jih pridobili enajst, letos pa v dobrem mesecu že devet.

Tudi letos so naše stalne naloge: skrb za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja, skrb za partizanske pomnike na našem območju in večja odgovornost na morebitne poskuse ponarejanja zgodovine in javnosti, kar počnejo reakcionarne sile in poražene ideologije.

Obljubili smo, da bomo s praporom in manjšimi delegacijami še naprej obiskovali tudi bolj oddaljene prireditve, ki jih združenja borcev prirejajo po vsej Sloveniji. Zaslužnim članom smo podelili zahvale, novim članom pa članske izkaznice. Letni zbor članov smo končali s prijetnim druženjem.

Branko Đukić

Sveče:

Na povabilo Zveze koroških partizanov in prijateljev protifašističnega odpora smo se 5. februarja predstavniki Pokrajinskega sveta ZB za vrednote NOB Gorenjske udeležili slovesnosti na pokopališču v Svečah na avstrijskem Koroškem v spomin na padle partizanske borce in aktiviste Osvobodilne fronte. Med njimi je bil tudi narodni heroj, politikomisar Gorenjskega odreda, Matija Verdnik - Tomaž, delavec Železarnice z Jesenic, ki je bil pobudnik ustanovitve mreže odborov Osvobodilne fronte po vsej avstrijski Koroški.

Tradicionalno se vsako leto tega spominskega dogodka v Svečah udeležujejo člani iz vrste krajevnih organizacij združenj ZB Jesenice, Radovljica in Kranj. Letos je bilo tako kar 80 udeležencev z Gorenjskega. Slavnostni govornik je bil Manuel Jug, predsednik Zveze slovenskih organizacij, na prošnji organizatorja je bil v program slovesnosti uvrščen tudi pozdravni nagovor nove predsednice Pokrajinskega sveta ZB Gorenjske, mag. Mirjam Jan - Blažič. Poudarila je, da se borčevski organizaciji z obeh strani Karavank dobro zavedata svojega poslanstva, da se mora iz roda v rod prenašati boj-

ni slovenski duh s ciljem ohranjanja spomina na padle, predvsem na njihov prispevek za življenje, ki ga lahko danes živimo v beh svobodnih državah. Ob tem pa se ne sme pozabiti na prispevek kulturnikov in drugih uglednih mož in žena, ki so se v preteklosti na tleh avstrijske Koroške in v matični državi Sloveniji borili, da smo Slovenci obstali kot narod in ohranili svojo kulturo in slovenski jezik. Oba govornika sta se strinjala, da bitka za sloven-

ski jezik na avstrijskem Koroškem še ni in tudi še zdaleč ne bo končana. Tudi današnje čase sta podobno ocenila kot negotove in nepredvidljive. Vojna med Rusijo in Ukraino se giblje blizu nevarnih meja eskalacije svetovnega spopada. Veliko preveč se v EU rožlja z orožjem. Vse to pa nam daje vedeti, da mir in svoboda niso samoumevne.

Zato ostanimo močno povezani s Slovenci onkraj Karavank in še naprej utrjujmo naše vezi.

Pokrajinski svet ZB Gorenjske

Kisovec - Loke:

Krajevna organizacija za vrednote NOB Kisovec - Loke je v sodelovanju s Pogovorno skupino Ruška, ki deluje v okviru Združenja za vrednote NOB Zagorje, pripravila prijeten večer recitacij Kajuhovih pesmi. Pred skoraj polno dvorano kulturnega doma v Kisovcu so nam predstavnice posameznih krajevnih organizacij pod vodstvom predsednice pogovorne skupine, tovarišice Gizele Zaletel, predstavile številne Kajuhove najbolj priljubljenih pesmi.

Med izvajanjem posameznih recitalov je Gazela Zaletel prikazala Kajuhovo kratko življenje.

V kulturnem programu so poleg recitatorok sodelovali tudi pevska skupina Lumpi, člani Rudarskega pevskega zbora Loški glas in pevec solist Viktor Kotar. Nastopajoči so profesionalno izvedli program, ki so ga navzoči nagradili z velikim aplavzom.

V uvodnih besedah je predsednik krajevne organizacije podal nekaj misli o organizaciji in pomenu prireditve v spomin na Kajuha in o Kajuhovem letu 2023. S tem dogodkom smo ponosno opravili pomembno prireditev in se poklonili slovenskemu narodnemu heroju. Hvala vsem nastopajočim, hvala vsem prisotnim obiskovalcem, ki so zadovoljni zapustili dvorano kulturnega doma!

Janez Krznar

Štore:

Vsako leto v januarju in februarju po Sloveniji počastimo spomin na pohod Štirinajste divizije na Štajersko. Tudi letos smo se člani domoljubnih organizacij iz Štor najprej udeležili spominske slovesnosti v Sedlarjevem, kjer je legendarna XIV. divizija 6. februarja 1944 zvečer prečkala hrvaško-slovensko mejo in prišla na okupirano Štajersko. Moj namen tokrat ni opisovati posameznih bojev partizanskih enot z okupatorjevo nemško vojsko in domačimi izdajalci, ampak obuditi spomin na takratno trpljenje naših mladih slovenskih fantov in deklet, ki so se uprli tistim, ki so leta 1941 slovenskemu narodu namenili eno samo in isto usodo - narodovo smrt.

Del poti je divizija prešla tudi skozi naše kraje v noči na 14. februar 1944 iz Kanjuc preko Svetine, Javornika do Opoke, kjer je prečkala potok Voglajno, železniško progo in cesto. Na tem mestu so minirali tudi progo, kjer se je pozneje iztiril nemški vlak. Pot je divizija nadaljevala proti Dramljam. Leta 1971 je štorska borčevska organizacija postavila na Opoki ob cesti in železnici pomnik, na katerem je označena pot pohoda. Naš veterar Vlado Bogdanovič je pred časom spomenik temeljito obnovil. Med nami še živi član ZB za vrednote NOB Štore, tovariš Janez Gradišnik, ki je divizijo vodil od Javornika do Opoke vzhodno od Štor. Del te poti prehodimo tudi člani domoljubnih organizacij iz Štor in se pri posameznih spominskih obeležjih poklonimo v spoštljiv in nepozaben spomin tistim, ki so dali svoja dragocena življenja za našo svobodo in domovino.

Srečko Kržanec

V SLIKI IN BESEDI

Trebnje:

Novomeška območna enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije se je 13. februarja z razstavo v Centru za izobraževanje in kulturo Trebnje predstavila z delom in projekti, ki so rezultat strokovnega dela in prizadevanj zaposlenih konservatorjev, restavradorjev in drugih strokovnih sodelavcev v zadnjem desetletju. Posamezne pomembnejše varstvene dejavnosti in izbrani obnovljeni spomeniki omogočajo vpogled v problematiko in izzive spomeniškovarstvenega dela v jugovzhodnem delu Slovenije.

Med dobitniki priznanj je bilo tudi Zdrženje borcev za vrednote NOB Trebnje.

Na odprtju razstave so obiskovalce pozdravili direktorica Centra za izobraževanje in kulturo Trebnje Patricija Pavlič, županja občine Trebnje Mateja Povhe in vodja OE mag. Dušan Štepec, o razstavi in njeni zasnovi pa je spregovorila konservatorska svetovalka Judita Podgornik Zaletelj. Program je obogatila Glasbena šola Trebnje.

Novomeška območna enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije je ob tej priložnosti tudi Zdrženju borcev za vrednote NOB Trebnje podelila posebno zahvalo za pomemben prispevek k ohranjanju kulturne dediščine na območju občine Trebnje.

Boštjan Sladič

Igman:

Skupina brigadirjev južne Primorske se je 27. januarja pridružila tridnevni potovanju po Bosni in Hercegovini pod okriljem Odbora AVNOJ. Cilj je bil podoživljanje legendarnega igmanskega pohoda. Udeleženci iz Slovenije, večinoma člani borčevskih in brigadirskih organizacij, smo se ob spominskih obeležjih in zgodovinskih krajih srečevali s predstavniki tamkajšnjih skupnosti ter protifašističnih organizacij in brigadirskih društev domačinov iz držav nekdanje Jugoslavije. Prav povsod smo bili prisrčno sprejeti, posebej občutena pa so bila srečanja med starimi znanci z vseh koncev nekdanje skupne države. Občudovali smo vselej nepozabno Sarajevo, polno novih, modernih zgradb, trdovratnim težavam navkljub sproščeno druženje mladih.

Pohod je bil prilagojen tudi kondicijsko nepripravljenim pohodnikom. Partizani 1. proletarske brigade so tiste januarske dni leta 1942 premagovali veliko težjo pot ob smrtonosnih 32 in več stopinjah pod ničlo. Na srečo so

se tokrat temperature gibale okoli znosnih nič stopinj. Tako smo se lahko prepustili praviljčnemu vzdušju med ogromnimi smrekami, prekritimi s snežno odejo. Naslednji nepozaben vtis je nastal ob pogledu na večtisočglavo množico na prizorišču in vse tamkajšnje dogajanje. Za nekaj trajnega spomina na to tridnevno druženje smo pod vodstvom Franka Pleška seveda poskrbeli tudi v lastni režiji. Prihodnje leto bomo spet tam!

Jadran Pišot – Bober

Planina nad Sežano:

Letos šteje spomenik padlim na Planini nad Sežano 78 let. V Sežani so namreč nekaj mesecev po drugi svetovni vojni potekale večje komemoracije. 30. septembra 1945 so odkrili dva spomenika padlim borcem za svobodo in petim žrtvam nacifašističnega nasilja, ki so bili 15. februarja 1944 ustreljeni na sežanski Planini, to so bili Alojz Frančeskin, Ciril Grmek, Karol in Franc Kariž in Jožef Pavlič. Spomenik padlim borcem so postavili pred tedanjo stavbo okrajnega NOO oziroma pred prostore ZVU (poslopje današnjega okrajnega sodišča). Drugi spomenik pa so petim talcem postavili v borovem gozdu na Planini nad Sežano. Oba spomenika je lani restavriral Srečko Rože, lastnik Vojaškega muzeja Tabor Lokev.

Pred dnevom mrtvih je jamar Ludvik Husu iz Orleka lani znova očistil okolico spomenika na Planini. Ob 79. obletnici ustrelitve talcev pa so se

predstavniki sežanske borčevske organizacije poklonili žrtvam terorja pred omenjenim spomenikom petim talcev. Venec sta položila predsednik ZB za vrednote NOB Sežana Bojan Pahor in Srečko Rože. Ob Kajuhovem letu pa sta Soča Košuta in Olga Knez zrecitali nekaj pesmi narodnega heroja Karla Destovnika - Kajuha.

Olga Knez

Igman, Zagorje ob Savi:

V počastitev igmanskega marša v BiH se je skupina iz ZB NOB Zagorje ob Savi 28. januarja udeležila slovesne proslave ob 81. obletnici znamenitega pohoda Prve proletarske brigade čez goro Igman proti osvobodni Foči. Med večtisočglavo množico iz držav nekdanje Jugoslavije se je proslave udeležilo tudi precej Slovencev. Med njimi sta bila tudi Valerija Skrinjar Trvr - Valči in še živeči udeleženec tega marša Albin Pibernik.

Obisk proslave je bil del tridnevne ekskurzije, v okviru katere so Zagorjani obiskali tudi muzej AVNOJ v Jajcu in se udeležili podpisa listin s pobrateni občinami Tešanj, Konjic in Jajce. V Tešnju smo najprej položili venec pri spomeniku padlim, potem pa v prijetnem druženju in ob gostoljubju članov združenja antifašistov »Josip Broz Tito« preživeli kar nekaj prijetnih uric. V Konjicu smo se prav tako poklonili padlim borcem s polaganjem venca v spremstvu predsednika njihovega združenja. Ogleдали smo si muzej,

Zagorjani pred muzejem drugega zasedanja AVNOJ-a v Jajcu

mesto in Titov bunker. Na Igmanu pa smo se udeležili pohoda in osrednje spominske slovesnosti ter se družili z našimi prijatelji iz nekdanjih jugoslovanskih republik.

Zdrženje borcev za vrednote NOB Zagorje Ob Savi

Morsko pri Kanalu:

V kulturno-športni dvorani v Morskem je bila 28. januarja spominska slovesnost v počastitev 79. obletnice pohoda XXX. divizije NOB v Beneško Slovenijo. Pohod je potekal v noči s 31. januarja na 1. februar 1944. Brigade Simona Gregorčiča, Srečka Kosovela in Bazoviška so s pomočjo domačinov v bližini vasi Morsko prekoračile ledeno mrzlo Sočo in železniško progo Gorica-Jesenice ter nadaljevale pohod in boje v Goriških brdih, Posočju

in Benečiji. Proslavo je organizirala Krajevna organizacija Zveze borcev za vrednote NOB Kanal v sodelovanju z občino Kanal ob Soči in tamkajšnjo krajevno skupnostjo. V kulturnem programu so sodelovali Mešani pevski zbor Jože Srebrnič, učenci Osnovne šole Kanal in solist Aleks Pavlin. V uvodu je udeležence pozdravil Franko Pavlin, predsednik KO ZB za vrednote NOB Kanal, za njim pa še župan občine Kanal ob Soči Miha Stegel. Slavnostni govornik je bil pater Bogdan Knavs, gvardijan samostana in rektor svetišča na Sveti gori. Med prireditvijo so odnesli venec k spomeniku pod vasjo Morsko ob glavni cesti Deskle-Tolmin. Na slovesnosti se je zbralo več kot sto udeležencev. Po končani proslavi je sledilo družabno srečanje.

Klelija Dolenc

Zagreb:

V Zagrebu je 20. januarja potekalo znanstveno srečanje »Fojbe – mit in resničnost«. Dogodka sta se v imenu Mladih za vrednote NOB Slovenije (MNOB) udeležila predsednik Žiga Novak in podpredsednik Filip Slakan Jakovljevič. Po končanem srečanju sta se odpravila še do zagrebškega pokopališča Mirogoj, do spomenika narodnih herojev, kjer sta položila cvetje.

Ž. N.

Vitanje:

Na vitanjskem pokopališču je 16. februarja potekala žalna slovesnost, ki jo je v spomin na padle v drugi svetovni vojni pripravila Krajevna organizacija Zveze borcev za vrednote NOB Vitanje. Komemoracija poteka vsako leto tudi v spomin na deset ustreljenih talcev v Vitanju 14. februarja 1944.

Zbrane je nagovoril tudi župan Andraž Pogorevc in poudaril, da mora spomin na tiste, ki so življenje izgubili v boju za svobodo, služiti predvsem kot opomnik, da se takšna grozodejstva ne bi nikoli več ponovila. Zahvalil se

je Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB Vitanje za organizacijo prireditve, skrb za spominska obeležja v občini Vitanje ter učencem Osnovne šole Vitanje za izveden kulturni program. Delegaciji občine Vitanje in krajevne organizacije ZB za vrednote NOB Vitanje sta položili cvetje in sveče tako na pokopališču v Vitanju kakor na kraju ustrelitve desetih talcev pri Šumeju.

Vojko Vodovnik

Škocjan:

Člani Občinske organizacije zveze borcev za vrednote NOB Škocjan smo imeli 24. februarja zbor članov. Krajši uvodni kulturni program, ki so ga pripravile Tanja, Jožica in Ema, je bil osredotočen predvsem na spomin na narodnoosvobodilni boj in narodnega heroja Karla Destovnika - Kajuha.

V nadaljevanju je predsednik organizacije predstavil nove člane, članstvo seznanil s poročilom za leto 2022 in načrtom dela za leto 2023, ki temelji predvsem na ohranjanju spomina na vrednote narodnoosvobodilnega boja, urejanju in vzdrževanju spomenikov in grobnic padlim partizanom in izgnancem druge svetovne vojne, skrb za ostarele člane organizacije, organizaciji pohoda in proslave v spomin na prvi organiziran partizanski napad na nemško postojanko na Bučki itd. Navzoče so v nadaljevanju pozdravili in nagovorili župan občine Škocjan Jože Kapler, predsednik Zdrženja borcev za vrednote NOB Novo mesto mag. Dušan Černe in predstavnik spominske Robkove čete Andrej Žabkar. Po uradnem delu je sledilo prijetno druženje ob zvokih harmonike.

Janko Škoporc

Kočevje:

Mednarodni dan spomina na holokavst so zaznamovali tudi v Pokrajinskem muzeju v Kočevju. Od 19. januarja do 27. februarja je direktorica muzeja Vesna Jerbič Perko pripravila 26 predavanj za mladostnike, od katerih jih je bilo osem skupin devetih razredov osnovnih šol, drugo pa so bili dijaki Gimnazije in srednje šole Kočevje, s katero dobro sodelujejo tudi v projektu Krokus. »Predstavitev so potekale predvsem na šolah po razredih, udeleženi pa je bilo 530 učencev in dijakov. Tema se je dijakov zelo dotaknila in z zanimanjem so poslušali, kaj vprašali ali kritično pripomnili. Poudarila sem predvsem vodili, da ne smemo pozabiti in naj se kaj takega nikoli več ne ponovi. Uporabljala sem gradivo in fotografije z obiskov taborišč po Nemčiji in Italiji,« je povedala Vesna Jerbič Perko.

J. A.

Čedad:

Po dveh letih je občina Čedad 18. decembra lani znova pripravila večjo spominsko slovesnost v spomin na ustreljene talce in mučence za svobodo iz te občine. Prireditve smo se udeležili tudi predstavniki ZZZB iz Goriških brd

in Posočja s praporščaki. K spominskim obeležjem smo položili tudi vence. Sprevod, na čelu katerega je igrala godba na pihala iz Čedada, je krenil izpred občinske stavbe. Najprej se je ustavil v spominskem parku športnega igrišča, kjer je bilo ustreljenih osem partizanov, med njimi tudi štirje Slovenci: Stojan Terpin iz Vipolže v Brdih, Anton Marinič iz Dobrovega v Brdih, Franc Pahor iz Sela na Krasu in Rudolf Boštjančič iz Krmina.

Sprevod se je pozneje ustavil še v opuščeni vojašnici italijanske vojske Francescato, kjer stoji obeležje, posvečeno mučencem za svobodo. Po polaganju vencev in nagovoru županje občine Čedad dr. Daniele Bernardi so spregovorili še predsednik deželne sveta Furlanije - Julijske krajine Piero Mauro Zanin, koordinator ANPI-VZPI za vzhodni del Italije in predsednik ANPI Videmske pokrajine Dino Spangharo in predsednik ANPI Luciano Marcolini Provenza. Prof. Anna Di Gianantonio z Zgodovinskega inštituta za proučevanje osvobodilnega gibanja Furlanije - Julijske krajine, tudi predsednica ANPI-VZPI iz Gorice, je bila slavnostna govornica. Orisala je dogodke odpora in žrtve – mučence, ki so jih Nemci pobili in jih zakopavali ob robu reke Nadiže. To so bili partizani, aktivisti, talci, somišljeniki in pomagači pri odporu. Kar 105 žrtvam za svobodo je postavljeno obeležje v vojašnici. Večina ni znana in med njimi so tudi Slovenci, partizani, ujeti in ustreljeni v Čedadu.

V SLIKI IN BESEDI

Vsi govorniki so poudarjali, da se je pomembno spominjati tega dela naše skupne evropske zgodovine in jo prenašati naprej med mlade, ki šele prihajajo in bodo dostojni nasledniki teh ljudi, ki so žrtvovali življenje za svobodno Evropo.

Vojko Hobič

Škofja Loka:

Občina Škofja Loka in Škofjeloško Združenje borcev za vrednote NOB sta 9. februarja pri spomeniku za Kamnitnikom pripravila slovesnost v spomin na 50 ustreljenih talcev.

V kulturnem programu sta nastopila Mestni pihalni orkester in Kvartet Ultima, prireditev pa je povezoval Jan Bertonec. Slavnostni govornik je bil Branko Celar, veteran vojne za Slovenijo in član Združenja policijskih veteranskih organizacij Slovenije. O dogajanju 9. februarja 1944 je povedal: »Deveti februar pred 79 leti se je vse do danes vtisnil v boleč spomin prebivalcem na Škofjeloškem in celotnem Gorenjskem. Petdeset talcev, ki jih

je nacistični okupator pomoril na tej še danes s krvjo prepojeni slovenski zemlji, so Nemci pripeljali iz Škofje Loke, iz okolice Žirov, z loških hribov, iz Kranja, Tržiča, Kamnika, z Bleda, s pobočij Krvavca in iz begunjskih zaporov. Domačini so morali še naslednji dan gledati pobite slovenske domoljube, ki jih je okupator izpostavil kot svarilo upornikom proti nacističnemu in fašističnemu terorju, da bi vzbujal in širil strah med ljudmi.«

Branko Celar se je ob pogledu na preteklost in opominu na neuresničene zaveze k razorožitvi po svetu, ki so nastale po drugi svetovni vojni, še spraševal: »Kakšno popotnico v Sloveniji dajemo mlademu rodu, katere in kakšne vrednote naj sprejema, da ga bodo vodile pri uresničevanju in urejanju lastne domovine in države ter pri uresničevanju nove svetovne ureditve, ki je zaradi vojne v Evropi pred veliko preizkušnjo ter grožnjo lepši in mirni prihodnosti?« Spomnil je, da sta Maistrove borce iz let 1918 in 1919 krasila domoljubje in pogum, partizane in aktiviste OF so med drugo svetovno vojno združevali tovarištvo, solidarnost, bratstvo in svoboda. »Tudi slovenske osamosvojitelje, danes združene v Zvezo vojnih veteranov Slovenije in Zvezo policijskih vojnih veteranov Sever (več kot 24.000 članov), še danes združujejo iste vrednote kakor v letu 1991 – tovarištvo, prijateljstvo, kolegalnost, medsebojno zaupanje in solidarnost ter skupni cilj: ohranitev Slovenije. To samo potrjuje zgodovinsko dejstvo, da smo Slovenci v navedenih časovnih zaporedjih težkih bojov za narodno osvoboditev, svojo narodno samobitnost, svojo državnost in ustavno demokracijo gradili na povsem enakih načelih.«

S. B.

Vrtojba:

Krajevna organizacija Zveze borcev za vrednote NOB Vrtojba je 24. marca izpeljala občni zbor. Na njem je bil izvoljen nov predsednik, tovariš Dušan Petejan. Ob tej priložnosti je krajevna organizacija podelila tudi priznanja.

Zlato plaketo ZZB NOB Slovenije sta prejela dolgoletna podpornika krajevne organizacije Jože Funda in Gorazd Gorjan. Posebej pa so se člani krajevne organizacije zahvalili tovarišu Istanu Frančeškiju.

Tovariš Istan Frančeškin je dolgoletni aktivni član krajevne organizacije. Bil je član upravnega odbora in predsednik upravnega odbora Krajevne organizacije za vrednote NOB Vrtojba. Na žalost je v novembru 2022 iz zdravstvenih razlogov odstopil s funkcije predsednika. Njegova dejavnost je pustila nepozaben pečat v uspešnem delovanju krajevne organizacije. Izkazal se je kot predan predsednik, odlični organizator, srčen tovariš in prijeten član, na katerega se lahko obrneš. Člane in članice krajevne organizacije je povezoval v uigrano ekipo. V Vrtojbi so v okviru krajevnega praznika prepevala znana imena. Zapeli so člani Partizanskega pevskega zbora Ljubljana, doneli so glasovi Tržaškega pevskega zbora Pinko Tomazič, uporne pesmi je prepeval pevski zbor Kombinat. Vrtojbence so nagovorili številni slavnostni govorniki. Istan Frančeškin je spletel prijateljstva tudi z drugimi predsedniki okoliških krajevnih organizacij. Tako smo se vsako leto družili ob kresu, se spominjali goriške fronte, v enakih majicah s kratkimi rokavi pa ubirali pot na Trstelj v spomin na 1. kraško četo in prvega padlega partizana iz Vrtojbe. Njegovo delovanje je bilo preveliko za goriški prostor, zato smo se s polnimi avtobusi odpravili na številne ekskurzije k Ruski kapelici, v Dražgoše in številne druge kraje, prav tako pa tudi preko meja slovenske dežele, na Rab in v Bosno. Vseh prireditev se je udeležil, na pohodih in izletih pa ogovoril vsakogar. Pri vseh dejavnostih pa mu je bila v veliko podporo žena Kostanca.

Istan je tudi član predsedstva Območne organizacije za vrednote NOB Nova Gorica. Tudi tam je pustil svoj pečat. V zahvalo za njegovo dolgoletno, nesebično zavzeto delo v Krajevni organizaciji ZB za vrednote NOB Vrtojba mu je bil podeljen naziv častni predsednik Krajevne organizacije ZB za vrednote NOB Vrtojba.

KO ZB Vrtojba

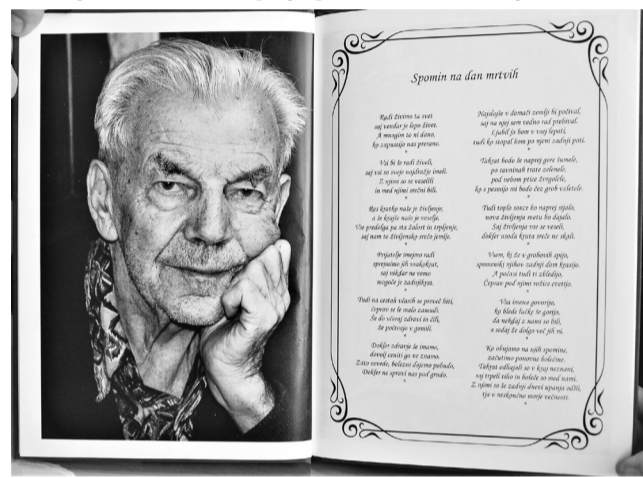
JUBILEJI

97 let

Konrada Kota

Konrad Kot iz Griž je 16. januarja stopil že v 98. leto življenja. Dva dneva pred jubilejem smo ga obiskali in se skupaj z njim in njegovimi podali po njegovi življenjski poti spominov, ki je preplet življenja pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej vse do današnjih dni.

Radivoj se je rodil v Pongracu pri Grižah. Osnovno šolo je obiskoval v takratni griški osnovni šoli, kjer so, kot se spominja, pisali še s kamenčki na tablice, na koncu vsakega šolskega dne pa so napisano zbrisali, da so si naredili prostor za naslednji dan. »Po končani osnovni šoli leta 1940 mi je oče, rudar v rudniku Zabukovica, uredil strokovno izobraževanje za strojnega ključavničarja. Moja prva naloga je bila menjava zobčnikov za rezanje navojev na stari stružnici. Zelo dobro se spominjam takratne malice: od doma sem si prinesel samo kos kruha, medtem ko si je strugar kahal meseno klobaso. Vročo juho od klobase pa je ponudil meni in dejal, da si lah-

ko vanjo nadrobim svoj kruh.« Strokovni izpit je opravljal v času nemške okupacije Jugoslavije, ko je postal izučeni strojni ključavničar. To delo je v rudniku Zabukovica opravljal vse do 23. aprila 1944, ko je odšel v partizane. Že nekaj dni prej je Konrad prejel vpoklic v nemški Arbeitsdienst, obiskali pa so ga tudi partizani, njegovi sošolci, in tako je brez pomisleka sprejel odločitev o odhodu v partizane. »V nahrbtnik sem zložil najnujnejše stvari. Povedali so mi samo to, da grem na Dolenjsko, na osvobojeno ozemlje. Najhuje je bilo, ko je belogardistični general Leon Rupnik s svojim letalom v nizkem letu z mitraljezom obstreljeval gozdove in okolico. Zelo dobro pa se spominjam tudi, kako je artilerija 7. korpusa v začetku septembra 1944 napadla nemške patrolje na Vinkovem vrhu. Pozno jeseni leta 1944 je potekala tudi velika akcija Gubčeve brigade skupaj s 7. artilerijskim korpusom, saj so takrat partizanski minerci porušili železniški most v Borovnici.«

Konec vojne je Konrad dočkal v Grajski vasi pri Preboldu. Po vojni je opravljal staro službo strojnega ključavničarja v rudniku Zabukovica, upokojitev pa je dočkal v Hmezadu. Vse življenje je bil zelo družaben človek, ljudje so ga imeli radi, saj je bil zelo ustrezljiv in je poleg svojega poklicnega dela še marsikomu pomagal. Popravljal je tudi stare piske in bil nekakšen vaški frizer. Zelo rad je tudi kaj narisal, dobro se je znašel pri raznih ročnih delih. Zelo dobro sta mu še do nedavnega tekli tudi pisana beseda in rima, tako da je ustvaril lepo število raznih pesmi. Še lani je napisal pesem v spomin na ženo, ki je umrla pred 19 leti. Konradu lepšajo in bogatijo življenje poleg sinov tudi trije vnuki in vnukinja ter pet pravnukov in pravnukinj.

D. Naraglav

90 let

Ivanke Mihelič

V družini Šter iz kostelske vasi Oskrt se je 20. januarja leta 1933 trem sestram pridružila še deklita Ivanka. Njihovo težko kmečko življenje je potekalo mirno vse do vojne, ko je tudi Ivanka, komaj devetletna deklita, začela doživljati strahote krvave vojne vihre.

Zavedna družina se je vključila v boj proti sovražniku in delovala tajno, saj je bilo prisotnih nemalo domačih izdajalcev. Očeta, ki je bil pomemben člen v verigi ilegalcev, pogosto ni bilo doma. Partizani so večkrat premraženi in lačni prihajali v njihovo hišo, kjer jih je mati nahranila s tem, kar so imeli, največkrat s polento in mlekom. S sestro Nežko pa sta stražili pred hišo, če bi se prikazali Italijani, da bi opozorili partizane na njihov prihod.

Šestnajstletna sestra Ančka in štirinajstletna Mimica sta bili izdani, ko sta v lesenem vozičku z dvojnimi dnom prevažali potrebne stvari za partizane. Ko sta prišli do italijanske straže, so ju zajeli in zaprli v kočevski zapor. Mlajšo Mimico so po treh mesecih izpustili, Ančko pa zadržali še dve leti. Ker je bil oče izdan, so ga leta 1943 Italijani odpeljali v kočevski zapor in pozneje ustrelili. Zaradi izdaj so morali pred Italijani kar šestkrat bežati s kravo in kosom kruha, se spominja Ivanka. Zadnjikrat so se zatekli v Kostel in tam do svobode živeli v štali.

Ivanka je članica ZB za vrednote NOB vse od začetka njene nastanka in te vrednote tudi živi. Na njen rojstni dan smo jo člani KO ZB Kočevje mesto obiskali v njeni domači hiši. Vesela nas je bila in nas lepo postregla ob pripovedovanju o svoji življenjski poti. Tovarišici Ivanki želimo vse najboljše, da čim bolj zdrava še dolgo živi.

Živka Komac

DOGODKI **Novo vodstvo****Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije**

Vlada Republike Slovenije je 19. januarja 2023 sprejela Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije, na podlagi katerega se javni zavod Muzej novejšje zgodovine Slovenije in javni zavod Muzej slovenske osamosvojitve spojita v javni zavod Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije. Javna zavoda z vpisom javnega zavoda Muzeja novejšje in sodobne zgodovine Slovenije prenehata obstajati kot samostojna pravna subjekta in se izbrišeta iz sodnega registra in drugih javnih evidenc pravnih subjektov.

13. februarja letos je bil javni zavod Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije uspešno vpisan v sodni register, s tem je prišlo do združitve Muzeja novejšje zgodovine Slovenije in Muzeja slovenske osamosvojitve, ki od zdaj naprej nastopata kot javni zavod Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije. Vse njune pravice in obveznosti v pravnem prometu prevzame njun pravni naslednik, javni zavod Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije.

Vršilka dolžnosti direktorice je postala **mag. Nataša Rožnik**.

S. B.

DOGODKI

Kraljeva domačija

Člani ZB NOB Črnuče smo se nazadnje lani oktobra zbrali pri spomeniku v Podgorici, kjer je nemški okupator 8. avgusta 1944 požgal Kraljevo domačijo s šestimi odraslimi družinskimi člani vred in dvema ilegalcema, ker so podpirali partizanski odpor, o čemer nas je spomnila njihova sovaščanka Iva Ropotar. Kulturni program so izvedli učence in učenci Osnovne šole Dragomelj pod vodstvom mentorice, učiteljice Jane Medved in Nene Radmelič.

Tako kot vsako leto smo tudi tokrat k spomenikom na Kraljevi domačiji in pred trgovino Mercator položili cvetje in se žrtvam poklonili z minuto molka ob prisotnosti praporščakov. Zatem smo se zbrali pred Osnovno šolo Dragomelj, pred katero ponovno stoji spomenik narodni herojnji Rezki Dragar. Ko so šolo prenavljali, so spomenik odstranili in ga za več let shranili v kleti, zdaj pa ponosno stoji pred šolo.

Rezko Dragar je nemška vojska zajela v napadu na Selu v noči s 29. na 30. september 1941, ko je bila skupaj z ranjenci na kozolcu. Odpeljali so jo v zapor v Begunjah, od tam pa na Lancovo, kjer so jo 16. oktobra 1941 skupaj z drugimi talci ustrelili. Bila je edina, ki si ni pustila namestiti preveze čez oči, in je izjavila: »Lahko me ubijete, ampak zmagali ne boste nikoli!«

Učenci Osnovne šole Dragomelj so z učiteljicami izvedli lep kulturni program in se še posebej poklonili umrlemu dekletu ter mu v spomin zasadili drevo. Učenkam in učencem osnovne šole in mentoricam se za izvedene slovesnosti prirčno zahvaljujemo.

Marija Milena Lešnjak

KULTURA Bela krajina 1944–1945 (2)

Od partizanskih mitingov do prvega slovenskega narodnega gledališča

Nina Gale

Akademik Dušan Moravec je v svojem prispevku z naslovom *Gledališče v narodnoosvobodilnem boju* o tem dogodku napisal: »Gledališko življenje v partizanskih enotah, posebej pa še delo Slovenskega narodnega gledališča na osvobojenem ozemlju, je bilo prav gotov ena najbolj nevsakdanjih, enkratnih in neponovljivih dogajanj v letih naše revolucije. Mnogi, tudi tuji poznavalci, se sprašujejo, kako je bilo ob takih pogojih vse to mogoče.« Pozneje so se gledališču pridružili še mlajši član, Ivanka Mežanová, Vida Levstiková, Drago Makuc, Draga Ahačičeva, Slavka Glavinová in še nekateri drugi.

Svoje domovanje je SNG dobil v Črnomlju v Sokolskem domu. »Dvorano imamo, veliko več pa ne,« je v knjigi *Veseli veter* zapisal Filip Kalan. Prva premiera na novo ustanovljenega SNG, Cankarjeva drama *Kralj na Betajnovi*, je bila napovedana že za 20. februar 1944, po končanem zasedanju Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta. S pomočjo domačega prebivalstva in veliko improvizacije so umetniki in priučeno tehnično osebje nemogoče spremenili v mogoče. Zelo kratek čas so imeli za učenje besedila in skupne vaje, dvorano je bilo treba v celoti prenoviti, kulise so naredili iz ostankov italijanskih barak, nove zavese so izdelali iz padalske svile, to vrsto blaga so velikokrat

Ivan Cankar: *Kralj na Betajnovi*. Kantor Lojze Potokar, Maks Jože Gale (osebni arhiv Jožeta Galeta) Ivan Cankar: *Kralj na Betajnovi*. Kantor Lojze Potokar, Maks Jože Gale (osebni arhiv Jožeta Galeta)

uporabili tudi za kostume, ki so jih sešili pod vodstvom krojaškega mojstra Novaka, lasulje so pogosto pripravili kar iz oblancev. Vzdušje na premieri je bilo več kot dobro, razpoloženje igralcev (Kantorja – Lojzeta Potokarja, Francke – Eme Starčeve, Maksa – Jožeta Galeta, Krneca – Franceta Presetnika in drugih) nadvse slovesno. V uvodnem nagovoru ravnatelj Kumbatovič ni mogel skriti velike ganjenosti. Uspeh predstave, ki je imela še pet ponovitev, je bil izredno velik.

Leta 1944 je SNG pripravil še sedem novih uprizoritev. V repertoar so vključili slovensko klasiko z Linhartovo *Županovo Micko*, med jugoslovanskimi avtorji so izbrali ko-

medijo Branislava Nušića *Sumljiva oseba*, svetovne klasike sta zastopala Anton Pavlovič Čehov z dvema enodejankama *Medved* in *Snubač* ter Molière z *Namišljenim bolnikom*. Prav to predstavo je ocenil ravnatelj Kumbatovič v svojih knjigi *Veseli veter* kot vrh umetniškega delovanja SNG na osvobojenem ozemlju⁵. Vse omenjene predstave so imele številne ponovitve ne samo v Črnomlju, ampak v tudi v Metliki, Semiču, Črmošnjicah, Vinici, Dvoru, Starih Žagah in še v drugih manjših krajih v Beli krajini in na Dolenjskem. Matej Bor je prispeval drami s partizansko tematiko *Težka ura* in *Raztrganci*. Prav *Raztrganci* so imeli pri občinstvu največji uspeh in zato tudi največje število ponovitev, kar 24. Igralci so se *Raztrgancev* lotili z veseljem, bila je to prva velika trodejanjska v partizanskem sporedu, vojna zgodba, polna napetega dejanja in slikovitih figur, zaključena z zmago partizanov nad izdajalci. *Raztrganci* so doživeli po vojni še deset premier v Ljubljani, Celju, Mariboru, Trstu in na Ptujju. Skupno je v letu 1944 SNG pripravil 123 gledaliških prireditev, od tega več kot polovico v Črnomlju.

Na osvobojenem ozemlju v Črnomlju in Semiču sta SNG in politični vrh OF do osvoboditve organizirala dva odrska tečaja za pridobivanje novih gledaliških moči. Program je bil sestavljen iz teoretskega (strokovna in politična predavanja) in praktičnega dela (igra, petje, go-

vorne in plesne vaje). Politična predavanja so imeli Boris Kidrič, Boris Kraigher in Boris Ziherl. V strokovnem delu je Josip Vidmar govoril o ustroju dramskega besedila, Matej Bor o dramatikovem ustvarjalnem procesu, Ciril Cvetko o glasbi, Mile Klopčič o slovenskem verzu, Branko Simčič o scenografiji, Filip Kalan o zgodovini gledališča, Štefan Suhi je učil balet, Jože Tiran in Jože Gale sta poučevala govor, mimiko, igro in recitacijo. Tečajniki so opravljali prave izpite pred komisijo in imeli sklepne nastope pred gledalci. Iz tečaja so izšle tri igralske skupine: igralska skupina IX. korpusa, frontno gledališče VII. korpusa in stalna skupina igralcev na osvobojenem ozemlju³.

SNG je uprizarjanje dramskih besedil v Beli krajini nadaljeval tudi v začetku leta 1945. Bližal se je konec vojne, zaradi umikanja velikih sovražnih enot proti severu je prišlo povelje, da se tudi SNG konec marca 1945 umakne v Zadar, kjer so igralci uprizorili še nekaj mitingov in *Raztrgancev*. Konec vojne je SNG dočakal v Zadru, 10. maja se je celoten ansambel vkrcal na ladjo Ljubljana, se v Bakru izkrcal in s tovornjaki prepeljal do Ljubljane. Že 19. maja 1945 se je SNG z Borovimi *Raztrganci* predstavil v osvobodjeni Ljubljani in začel novo poglavje v slovenski gledališki zgodovini³.

Za konec naj povem, da me je k pisanju tega prispevka spodbudil moto knjige Filipa Kalana *Veseli ve-*

ter, NAJ NE BO POZABLJENO. Knjiga v uvodu in treh poglavjih, Naj ne bo pozabljeno. Na partizanski straži, Veseli veter ter Blišč in beda velikega časa, obravnava slovensko kulturo med vojno, v ilegali in v zaporih, sovražnih taboriščih in na osvobojenem ozemlju sredi okupirane Evrope. Velika spodbuda sta bila tudi očetova knjižica *Igralci so prišli* in njegov prispevek k prvemu Slovenskemu narodnemu gledališču. Vsa dela umetnikov, nastala v tem viharnem času vojne, tistih, ki so vojno preživeli, in tistih, ki so padli, ne smejo biti nikoli pozabljena.

(Konec)

Viri:

1. Janez Jerman. Slovenski dramski igralci med drugo svetovno vojno. Mestno gledališče ljubljansko, Ljubljana 1968.
2. Dušan Moravec. Gledališče v narodnoosvobodilnem boju. Kultura, revolucija in današnji čas, Ljubljana 1979.
3. Aleš Gabrič. Prvo Slovensko narodno gledališče je delovalo v Beli krajini, Kronika (Ljubljana); 2010; 5 (3).
4. Aleš Troha. Gledališče v NOB. Geslo (sigledal.org)
5. Filip Kalan. Veseli veter. Cankarjeva založba Ljubljana, 1975.
6. Jože Gale. Igralci so prišli. Dolenjska založba Novo mesto, 1996.

NOVA KNJIGA Pomniki viharja

Zbrali pričevanja o pretresljivih časih

Predstavitve knjige Pomniki viharja v gasilskem domu.

Pred kratkim je krajevna skupnost Šentlambert izdala knjigo o dogajanju med drugo svetovno vojno na širšem območju današnjih krajevnih skupnosti Šentlambert in Tirna. Pobudnik njenega nastanka je bil predsednik krajevnih skupnosti Šentlambert Boštjan Ocepek, ki je želel, da se ohrani vsaj delček zgodbe iz štiriletnega obdobja hudih preizkušenj, kakršnih si tisti, ki tega niso doživeli, ne morejo predstavljati. Knjigo z naslovom *Pomniki viharja* je napisal domačin Boštjan Grošelj. V prvem delu je na kratko orisal zgodovinski okvir dogajanja in predstavil nekaj ključnih dogodkov. V drugem delu se zvrstijo zgodbe pričevalcev. Avtor je pri pripravi knjige opravil pogovor z 19 ljudmi, ki so bodisi doživeli grozote druge

svetovne vojne bodisi so o njih slišale pripovedovati svoje starše ali druge sorodnike. Oprl se je tudi na relevantne pisne vire. Med 25 fotografijami so slike vseh spomenikov, pomnikov in spominskih plošč, ki jih je mogoče najti na tem območju. Tukaj je bilo narodnoosvobodilno gibanje izjemno močno od začetka vojne. Med drugim sta bila na Plešah ustanovljena Zagorska četa in I. štajerski bataljon, od tam je Revirska četa v noči z 8. na 9. avgust 1941 krenila v napad na Zagorje, ki je pomenil prvo odmevnejšo partizansko akcijo v Sloveniji.

19. novembra lani je bila v gasilskem domu v Šentlambertu predstavitev knjige. Dvorana je bila lepo napolnjena, kar priča o tem, da krajanke in krajanje ta tematika še

vedno zanima. Za njihovo območje je zdaj zajeta na enem mestu, tako da bodo informacije na voljo tudi prihodnjim rodovom kot opomin in hkrati spodbuda za povezovanje v dobro skupnosti, kot je v uvodnem nagovoru poudaril Ocepek.

To je pomembna pridobitev tudi za članstvo krajevnih organizacij združenja borcev za vrednote NOB. Njen predsednik Viljem Klančičar je izrazil zahvalo izdajatelju in avtorju za delo, ki bo nekakšen učbenik za članstvo in verodostojna vez s preteklostjo. Knjigo na 70 straneh, katere sporočilo je aktualno še danes, bogatijo tri izvirne pesmi o medvojnem trpljenju in upanju na boljše čase izpod peresa prič pretresljivih dogodkov.

Boštjan Grošelj

DOGODKI Predstavitve knjige

Pisanje o Rudolfu Maistru

Pred gasilskim domom na Uncu stoji spomenik našemu velikemu možu, generalu Rudolfu Maistru. V njihovi dvorani pa je bila 3. februarja predstavitev knjige z naslovom *Junak mladega dijaka Andraža Babška iz Medvod*. Profesor Aleš Arih iz Maribora nam je dejal, da je bil prijetno presenečen, ko je Andraževe zapiske dobil v vpogled in oceno. Pa ne samo da Andraž piše, ampak tudi poje in je zborovodja pevskega zbora v Medvodah. »Otrok kulture« se nam je predstavil v Prešernovem mesecu kulture. Andraž je lahko vzor svoji generaciji, v veselje vseh nas, ki spoštujemo čas, ko se

je slovenska zgodovina pisala z zlatimi črkami.

Predstavitve so obogatili pevci Dragonarji z lepimi narodnimi pesmimi, ki so bile pete v času Rudolfa Maistra. In Andraž Babšek je zapel z njimi. V spomin na dogodek sem Andražu čestitala in izročila revijo društva TIGR Primorske Rodoljub ter knjigo o vipavskem pesniku Dragu Bajcu, tigrovcu, ki je bil žrtev fašizma. »Z veseljem jo bom prebral in se posvetil času, ko je Primorska ječala pod fašističnim jarmom,« je odgovoril Andraž. Predstavitve je pripravilo Domoljubno društvo generala Rudolfa Maistra Unec.

Bruna Olenik

Andraž Babšek in profesor Aleš Arih na predstavitvi na Uncu

IMELI SMO LJUDI

Franc Jerončič

V februarju se je v stotem letu poslovil Franc Jerončič, dolgoletni član Združenja borcev za vrednote NOB Nova Gorica. Rodil se je 27. oktobra 1923 v Kostanjevici pri Ligu. Dve leti je v domačem kraju obiskoval slovensko, zatem pa še italijansko šolo. Kot mladoleten je obiskoval tudi obvezno predvojaško vzgojo in zatem služil vojaščino. Kot vsi zavedni Slovenci je bil pri takratnih fašističnih oblasteh na črnem seznamu in je veljal za nezanesljivega. Po začetku vojne so ga s številnimi drugimi mladimi fanti odpeljali italijanski vojaki. Po kapitulaciji Italije 1943. leta se je po večdnevem potovanju vrnil v domače kraje in se takoj vključil v narodnoosvobodilni boj. Bil je borec Briško-beneškega odreda.

Po vojni je poklicno pot najprej nadaljeval v anhovskem Salonitu. Posebej se je angažiral pri obnovi porušenih domačih krajev. Bil je član gradbenega odbora za elektrifikacijo vasi na območju Kolovrata in gradnjo kulturnega doma na Ligu. Bil je soustanovitelj in nato upravnik kmetijske zadruge. Vsekozi je bil družbenopolitično dejaven tako v kraju kakor v občini in okraju. Dva mandata je bil delegat v takratni skupščini občine Nova Gorica. Združenju borcev NOB se je pridružil takoj po ustanovitvi in bil najprej predsednik Krajevne organizacije Lig, v območnem združenju pa je bil odgovoren za delovanje krajevnih organizacij na območju Kolovrata. Na njegovo pobudo in pod njegovim vodstvom so bili postavljeni številni spomeniki in spominska obeležja žrtvam in dogodkom iz časa narodnoosvobodilnega boja na najzahodnejšem delu domovine.

Prizadevanja Franca Jerončiča in njegovo zavzeto delo niso ostali neopaženi. Odlikovan je bil z ordenom tretje stopnje in redom republike z bronastim vencem in bil je prejemnik priznanja Osvobodilne fronte. Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije mu je podelila zlato plaketo. Franc Jerončič je bil tudi plodovit pisec. S sinom Zoranom sta izdala kar pet knjig o življenju v domačih krajih od Avstro-Ogrske do osamosvojitve Slovenije. Knjižna dela imajo neprecenljivo vrednost za ohranjanje spomina na čase, ki zaradi svoje oddaljenosti bledijo. Bil je tudi rezbar. Dobro je poznan njegov muzej, v katerem so razstavljeni njegove rezbarske skulpture, predmeti in dokumenti iz prve svetovne vojne ter etnološka zbirka.

Franca Jerončiča so odlikovali iskreno in neomajno domoljubje, ljubezen do domačih krajev, neutrudna energija in zavezanost delu in ohranjanju vsega, kar je pomembno za obstoj naroda. Živel je polno in bogato življenje zase in za skupnost ter zapustil neizbrisljive sledi in zlahko dediščino. Franc Jerončič je bil v ponos svoje-
mu narodu.

Ingrid Kašča Bucik

Stanko Kušljan

V 104. letu starosti nas je 22. februarja za vedno zapustil Stanko Kušljan, partizan prvoborec, nosilec spomenice 1941, dejaven družbenopolitični delavec, eden zadnjih živih pričevalcev narodnoosvobodilnega boja.

Druga svetovna vojna ga je ujelela med služenjem vojaškega roka v starem črnogorskem pristanišču Kotor v Boki Kotorski. V skupini šestih Slovencev se je takoj po kapitulaciji Jugoslavije od tam peš odpravil domov. Takoj po vrnitvi, star 22 let, se je zavedajoč se, kaj pomeni tujca imeti za gospodarja, pridružil krajevni organizaciji Osvobodilne fronte Šentjernej. Deloval je pri zbiranju orožja in druge vojaške opreme od razpadle jugoslovanske vojske, ki so jo varno skladiščili in pripravljali za partizanski boj. Zaradi tega delovanja je življenje v domačem kraju postajalo vse bolj nevarno, saj so okupator in domači izdajalci napeto prežali na take fante, jih zapirali in mučili, pošiljali v taborišča in celo obsojali na smrt.

V partizane je Stanko odšel 9. marca 1942. Najprej je vstopil v Novomeško četo, nato v Gorjansko četo, zatem v Gorjanski bataljon in pozneje v Cankarjevo brigado. Takrat je postal »cankarjevec«. Sodeloval je v številnih akcijah in bitkah na območjih delovanja omenjenih partizanskih enot. Občutil je vse trpljenje in strahote, ki jih prinaša vojna. 30. junija 1944 je bil med napadom na Bosiljevo na Hrvaškem ob strelo ustaškega vojaka od blizu hudo ranjen. Tri mesece se je zdravil v partizanski bolnišnici Zgornji Hrastrnik v Kočevskem rogu.

Težko pričakovani konec vojne je dočakal v Metliki v Beli krajini, kjer se je usposabljal za delo v ljudski milici, ki se je tedaj na novo ustanovljala. Po vojni je deloval v ljudski milici v Kostanjevici na Krki, Brežicah in nazadnje v notranji upravi v Novem mestu. Leta 1947 je prenehal z delom v ONZ. Istega leta se je zaposlil v šentjernejški Iskri, kjer je bil zaposlen vse do upokojitve.

Vseskozi in tudi pozneje kot upokojenec je bil družbeno in politično dejaven. Četrto stoletja je bil predsednik občine oziroma krajevne skupnosti Šentjernej. Njemu gre v zahvalo, da se je v tistem času pospešeno gradila cestna in druga infrastruktura. Deloval je v različnih prostovoljnih društvih. Tri desetletja je vodil krajevno borčevsko organizacijo. Za uspešno delo in vodenje je od Zveze borcev prejel srebrno in zlato plaketo ter listino.

Redno smo ga videvali na spominskih slovesnostih in komemoracijah na Javorovici. S ponosom je bil častni član spominske Gorjanske čete. Ne glede na svoja leta je do zadnjega ostajal zvest vrednotam narodnoosvobodilnega boja. Ker mu ni bilo vseeno, kako v zadnjem času določene politične opcije interpretirajo narodnoosvobodilni boj, je lani v samozaložbi izdal knjigo z naslovom Pogovori s Stankom Kušljanom, ki jo je uredil Lojze Podobnik.
Borut Likar

Slavica Šumatič

Mar prav zares odšla je tja v neznano? Kako je mogla, ko smo mi še tu?

Nositi moramo vsak svojo rano – molče, da ji ne zmotimo miru.

(Svetlana Makarovič)

Konec januarja smo na zadnjo pot pospremili našo članico Slavico Šumatič, upokojeno profesorico slovenščine in slavistko. Njeno telo je klonilo po dolgotrajni težki bolezni. Čeprav se je pogumno borila tri leta, je bitko izgubila, preden je dopolnila 75 let.

Slavica je bila dolgoletna članica odbora Področnega odbora Društva Dobrič Maribor. Sodelovala je pri delu odbora, še posebej pa se je vključevala ob obiskih zgodovinskih krajev in obeležjih po naši domovini, predvsem iz obdobja narodnoosvobodilnega boja, ko smo organizirali obiske v okviru naših srečanj »Po poteh spominov z vnuki«. Izhajala je iz družine borcev NOB in prav zato je znala biti v svojih razlagah še posebej temeljita. Bila je topla oseba, z njo smo se lahko odkrito pogovorili, se tudi potožili – za vsakogar je našla pravo besedo in tolažbo.

Njeno priljubljenost je potrdila tudi množična udeležba na njeni poslednji poti, poklonile so se ji vse generacije – od mladine, njenih sošolcev do udeležencev narodnoosvobodilnega boja; tudi s borčevskim praporom. Ganljive so bile poslovilne besede njenega nečaka, ki je povedal, da je prav teta Slavica poskrbela, da sta z bratom postala prava človeka, saj ju je vedno spodbujala, usmerjala in pohvalila.

Slovo je bilo težko, toda kadar je narava močnejša od človeka, je treba skloniti glavo in reči: »Hvala, da smo bili skupaj na delu poti.« Našo Slavico bomo ohranili v lepem spominu in jo obiskovali ob družinskem grobu, kjer počivajo tudi njeni starši.

Katica Pintarič

Danilo Rudež

V 97. letu se je poslovil Danilo Rudež, borec Goriške brigade in 26. hercegovske divizije, ki je osvobodila Ljubljano, po vojni major artilerije, član ZB Kodeljevo, sicer pa klen Kraševac, ki si svojega življenja brez rekreacije tudi v zelo poznih letih sploh ni znal predstavljati. Bil je moč izjemne energije in modrosti, blagega pogleda in mirmih, jasnih besed.

Rodil se je leta 1926 v Štanjelu. Njegova družina se je pogosto selila in tako je osnovno šolo obiskoval

v Tupelčah pri Kobjegli. Njegovo otroštvo pa je bilo zelo kratko. Na začetku leta 1943, ko je imel le 16 let in pol, so ga italijanski vojaki skupaj z vrstniki in leto dni starejšimi fanti konfinirali nekam blizu Genove, da ne bi prebegnil k partizanom. Po kapitulaciji Italije se je vrnil domov in se pridružil Goriški brigadi. Začel je na goriški fronti, se prebijal skozi gozdove Vipavske doline in Trnovskega gozda, nato čez Pivko, Notranjsko, Suho krajino, Kočevski rog in Črnomelj. Tam je končal dvomesečni tečaj za zveze, maja leta 1945, ko se je fronta premikala iz Bosne proti Sloveniji, so tečajnike vključili v 26. hercegovsko divizijo, ki je preganjala Nemce proti Avstriji. Devetega maja je skupaj s soborci iz vrhniške smeri vstopil v osvobodeno Ljubljano. »Nikoli v življenju si nisem mislil, da bom kot osvoboditelj vstopil v Ljubljano, tisto Ljubljano, o kateri so nam otrokom starši, ko smo bili pod Italijo, na skrivaj govorili, da je v Sloveniji,« je dejal pred leti v pogovoru za našo revijo.

Ob koncu vojne je imel 19 let, a nobene dokončane šole. Domov ni mogel, ker so bile Dubovlje, kjer so takrat živeli njegovi starši, v coni A. Zato se je odločil, da ostane v vojski. Najprej je bil v Ljubljani, zatem dva meseca v Litiji kot vojni delegat, potem pa so ga poslali na Velike Bloke, v Črnomelj in na koncu v Slovensko Bistrico. Tu je končal srednjo šolo in se vpisal na vojaško akademijo v Beogradu, nato se je še dve leti v Čupriji specializiral za topničarja in dodatno leto v Zagrebu. Sam je dejal, da je imel res srečo, da so ga po končanem šolanju poslali v Slovenijo, kjer je bil kar 30 let zaposlen v vojski, nazadnje kot artilerijski major. Po upokojitvi je v Centru strokovnih šol v Ljubljani še nekaj let predaval predmet obramba in zaščita.

Jožica Hribar

Rafael Zupančič - Raf

Poslovil se je naš Rafko Zupančič - Raf. Bil je ikona Doma starejših Fužine, z nami je živel in ustvarjal dolgi sedemnajst let. Kljub svoji težki bolezni in telesnim omejitvam je bil zelo dejaven član naše skupnosti. Vse do konca lanskega leta je vestno opravljal tajniška dela za svet stanovalcev, do leta 2021 je vsako leto skrbno in natančno pripravljaval bogato kroniko našega doma. Bil je tudi urednik našega literarnega glasila, ki je redno izhajalo vse do izbruha epidemije kovida. V življenju je bil Rafko večni optimist. Večkrat je povedal, da je tukaj v fužinskem domu starejših preživel svoja najlepša in najsrečnejša leta. Počutil se je varnega, spoštovanega in koristnega. Znal se je povesečiti in v prijetni družbi tudi kakšno zapeti. Zelo rad se je vključeval v domsko ustvarjalno življenje. Kritično se je odzival tudi na vse aktualne družbene dogodke ter opozarjal na krivice in napačne odločitve vladajočih. Dnevno je pisal elek-

tronska sporočila in jih pošiljal na različne naslove. Nekaterim se je s tem zameril, saj nikomur ni prizanašal. Krog njegovih prijateljev je bil širok, saj je bil izredno družaben, in številni so ga redno obiskovali. Prijatelje in znance je imel tudi v tujini, saj je dobro obvladal angleščino.

Bil je član domskega aktiva Zveze borcev in kot velik zagovornik vrednot narodnoosvobodilnega boja je v svojih spletnih dnevnikih odločno nasprotoval potvarjanju naše polpretekle zgodovine in se kritično odzival nanjo. Argumentirano je branil narodnoosvobodilni boj pred poskusi kriminalizacije. Opozarjal je na nedopustno skrunjenje spomenikov narodnoosvobodilnega boja ter nasprotoval rehabilitaciji kolaboracije in povečevanju klerikalizma in klerofašizma. Za svojo dejavno vlogo pri ohranjanju vrednot narodnoosvobodilnega boja je prejel srebrno plaketo območnega združenja ZB za vrednote NOB Moste - Polje. Pred nekaj meseci se je Rafku svet obrnil na glavo, saj se je njegovo že do tedaj težko zdravstveno stanje poslabšalo, socialno se je izoliral, prekinil je komunikacijo in svoje zapisovanje, izbrisal se je z družbenih omrežij – zavedal se je, da odhaja. Odšel je velik človek, za nas v domu posebej pomemben, zato dom brez Rafka ne bo več tak, kakor je bil.

Stanovalke in stanovalci
DSO Fužine

Dolina Drage

Tukaj sem doma,
to najlepši je kraj sveta.
Hvala vsem, ki so za nas se borili,
a sedaj bi najraje jih pozabili.
So trenutki, ki ostanejo,
nas s seboj vzamejo.
Ne pozabimo na čas,
ki vseeno je del nas.
Se trudimo, da ne pozabimo,
da lahko še danes kaj storimo,
da zgodovine ne ponovimo.
Negujmo jo še naprej
da ne bo kot od slej.
Se človek rodi, živi in umre,
vendar važno je, da te ne stre.
Zato naprej se borimo,
da niti ne izgubimo,
se spokojno poslovimo,
jim mesto svoje poklonimo.

GMJR

Znamenja

V času gorja pred veliko nočjo,
v tistih večerih pred samim vstajenjem,
takrat je žalost pokrila zemljó,
strah je človeka bilo pred življenjem.

Beda in žalost spet žreta zemljó,
strah je ljudi zdaj pred svojim življenjem,
matere jočejo noč za nočjo,
to so znamenja za čas pred vstajenjem.

Karel Destovnik Kajuh

NOVA KNJIGA Andrej Zlobec

Krasni Kras in moja vas Ponikve

Andrej Zlobec - Matjažev Dreja (8. november 1899, Ponikve – 23. september 1981, Ljubljana) je doživel, preživel in opisal pet vojn prejšnjega stoletja. V tem je edini Slovenec, ki je izdal lastne spomine na pet vojn. Nadaljevanje zbirke V vihuri petih vojn je knjiga Krasni Kras in moja vas Ponikve, ki sta jo pred številnim občinstvom v Kosovelovi knjižnici v Sežani predstavili Zlobčeva hči Dušica Kunaver in vnukinja Darinka Bogdanovič. Uvodni pozdrav je zbranim namenil direktor Kosovelove knjižnice Marko Matičetov, medtem ko je glavno besedo o svojem očetu imela upokojena profesorica angleščine in ruščine, 85-letna Dušica Kunaver, sicer bolj znana kot zbirateljica ljudskega izročila in etnološka gradiva ter avtorica in izdajateljica številnih poljudnoznanstvenih in leposlovnih knjig.

Knjiga je nastala v samozaložbi 42 let po smrti njenega avtorja Andreja Zlobca. Ob Dušici in Darinki jo je pripravil zdaj že pokojni sin Željko Zlobec. »Ta knjiga prinaša prepis njegovih rokopisov, ki jih je začel pisati v italijanskem tabori-

Knjigo sta predstavili Dušica Kunaver in Darinka Bogdanovič.

šču med drugo svetovno vojno. Iz nje smo izbrali tista poglavja, ki so tako ali drugače vezana na Ponikve in njegov 'krasni Kras', po katerem je hrepenel vse življenje. Dodali pa smo še nekaj njegovih doslej neobjavljenih besedil, predvsem zapis o zgodovini vasi Ponikve, ki ga je napisal leta 1935.« je povedala Dušica. Andrej Zlobec je bil zvest sin Slovenije, čeprav je v slovenskem jeziku dokončal le štiri razre-

de enorazredne šole v Avberju. Bil je Maistrov borec, član Osvobodilne fronte, udeleženec prve in druge svetovne vojne kakor tudi borec za južno mejo v Albaniji in grško-turške vojne. Vse življenje je preživel v hrepenenju po domači vasi. Iz revnega kraškega fanta je samostniško zrasel do člana generalštaba starojugoslovanske vojske.

Olga Knez

NOVA KNJIGA TIGR Postojna

Ko so ječali tečaji Evrope

V dvorani SAZU v Postojni je bila 14. februarja predstavitev knjige Ko so ječali tečaji Evrope. To je bil čas fašističnega nasilja na Primorskem in upora proti takratni italijanski genocidni politiki.

Drago Bajc (1904–1928), pesnik, tigrovec, borec za pravice Primorcev, velik rodoljub iz Vipave, je bil žrtev fašizma, umrl je star šele 24 let. V knjigi so opisani razni dogodki tistega časa in ljudje, ki jim ni bilo vseeno, da niso mogli govoriti materne jezika, da so jim zaprli vse kulturne ustanove in so jih zmerjali s »ščavi«, sužnji, manjvrednimi ljudmi. Številni so bili odpeljani v razne ječe in taborišča.

Knjigo, ki je posvečena 95. obletnici ustanovitve protifašistične organizacije TIGR (1927–2022), je predstavil njen urednik Gorazd Humar. Mešana pevski zbor Burja DU Postojna,

Knjigo je predstavil Gorazd Humar.

ki ga vodi prizadevna Jelka Bajec Mikuletič, je zapel Vilharjevo Lipo, slovensko narodno En vetrič in priljubljeno primorsko pesem Vstajenje Primorske, Sonja Groznik in Igor

Rojc pa sta recitala pesmi. Organizatorica te odmevne predstavitve je bila Bruna Olenik, vodja območne enote TIGR za Postojno in Pivko.

Bruna Olenik

RAZSTAVA Zasavski muzej

Bolnica Franja na ogled v Trbovljah

Zasavski muzej Trbovlje in Mestni muzej Idrija vas vabita na ogled gostujoče razstave Partizanska bolnica Franja – skriti dragulj Evrope, ki so jo odprli v sredo, 1. marca 2023, ob 17. uri v Zasavskem muzeju Trbovlje.

S predmeti, besedili, fotografijami in videoposnetki so na razstavi predstavljeni delovanje bolnišnice, skrb za ranjence, oskrba s hrano, zdravili in sanitetnim materialom, ukrepi za varnost in obrambo bolnišnice ter njen današnji pomen v vlogi kulturnega spomenika. Obiskovalci vse to spoznavajo tudi ob zgodbah dejanskih ljudi – članov bolnišničnega osebja, ranjencev in domačinov iz okolice Franje.

Razstava bo odprta do konca aprila 2023. Projekt sta omogočila: Ministrstvo za kulturo RS in občina Trbovlje.

S. B.

KULTURA

Večer partizanskih in domoljubnih pesmi

Zapoj zdaj, srce partizansko!

KO ZB za vrednote NOB Visoko je 25. novembra lani v sodelovanju s KUD Valentin Kokalj Visoko in KS Visoko - Milje pripravila že 9. tradicionalni koncert pevskih zborov z naslovom Zapoj zdaj, srce partizansko! Na prireditvi, ki je potekala v Domu krajanov na Visokem, je sodelovalo osem pevskih zborov: dva med njimi sta bila iz domače občine Šenčur, pet iz njene širše okolice, kot osmi zbor pa je nastopila znana slovenska pevski skupi-

na Kombinat iz Ljubljane. Glasbena in hkrati literarna prireditev je bila ob 100. obletnici rojstva posvečena pesniku, vsestranskemu kulturnemu ustvarjalcu, partizanu in edinemu narodnemu heroju med pesniki, Karlu Destovniku - Kajuhu.

Pobudnik in organizator prvih sedmih večerov partizanskih in domoljubnih pesmi na Visokem je bil pred dobrim desetletjem tedanji (zdaj že pokojni) predsednik tamkajšnje KO ZB za vrednote NOB Emil Leon Sekne, ki je prireditvi izbral tudi naslov. Večer je bil zelo lep, še več, vsi prisotni so organizatorjem izrazili svoje navdušenje in priznanje, veselje in celo ganjenost zaradi izbranega in kakovostno izvedenega programa. Scenarij prireditve in vezno besedilo o življenju pesnika Kajuha je pripravila Danijela Bakovnik.

Po skladbi Hej, brigade, ki jo je za začetek na harmoniki zaigral Vid Korošec z Milje, je zdajšnji predsednik KO ZB za vrednote NOB Visoko, mag. Rajko Bakovnik, v svojem nagovoru poudaril pomen partizanskih in domoljubnih pesmi, ki so ga te imele v naši preteklosti: v uporabi naših prednikov proti nacizmu in fašizmu, v boju za osvoboditev izpod okupatorjevega jarma, v boju za svobodo in ne nazadnje tudi v boju za osamosvojitve slovenskega naroda, v vseh bojih in prizadevanjih za boljše, lepše in pravičnejše življenje. Nato so sledili nastopi pevskih zborov in interpretacije Kajuhove poezije. Najprej so nastopili MePZ Društva upokojencev Šenčur (zborovodja Dejan Heraković), ŽPZ Josipine Turnograjske DU Preddvor (zborovodkinja Mimi Roblek), MePZ Ljudski pevci »Hiše čez cesto« Milje (zborovodja Stane Markun) in MoPZ Maj Kranj (zborovodja Andrej Zupan). Izbor njihovih pesmi je bil zelo pester, kakor so bila pestra tudi dogajanja in doživljanja ljudi v času njihovega nastanka. Med drugimi so nastopajoči zapeli pesmi z naslovi Naša dežela, Rožmarin, Stoji tam v gori partizan in Na oknu, glej, obrazek bled. Naslednji trije zbori: MePZ Petra Liparja DU Kranj, MePZ Svoboda Stražišče in MePZ Dobrava Naklo, so nastopili skupaj. Kot združeni pevski zbor so pod vodstvom zborovodja Andreja Zupana zapeli kar dve legendarni pesmi in neuradni

himni – koroško Rož, Podjuna, Zila, za zaključek pa znamenito partizansko himno Pesem XIV. divizije, ki sta jo na zadnjem pohodu slovite Štirinajste divizije na Štajersko skupaj ustvarila pesnik Karel Destovnik - Kajuh in skladatelj Sveto Marolt - Špik. Med nastopi posameznih pevskih skupin so člani KUD Valentin Kokalj Visoko – Marika Bakovnik, Dragomila Šeško, Jelka Štefanec, Sonja Zupančič in Janez Žaler ter Slavica Bučan (kot voditeljica in povezovalka večera) – z interpretacijami Kajuhove poezije in kratkim orisom predvojnega in vojnega časa ter pesnikovega življenja presunljivo lepo in doživeto predstavili celotno, žal mnogo prekratko, življenjsko in ustvarjalno pot našega najbolj priljubljenega pesnika tedanjega časa – Karla Destovnika - Kajuha. Izbrane pesmi, med katerimi so bile Kmečki otrok vprašuje, Otrokovo pismo Ježuščku, Moj ded, Na kmetih, Berač, Nenapisano pismo iz ječe, V mestu, Pesem talcev, Bosa pojdiva, Materi padlega partizana, Kmetova pesem, V slovenskih vaseh in Slovenska pesem (če omenimo le nekatere), so se s svojim jasnim in prepričljivim razkrivanjem tedanjega časa in življenja zagotovo močno dotaknile vseh zbranih v dvorani. Ko pa je na oder prišla še zadnja skupina – ŽPZ Kombinat iz Ljubljane, so poslušalci v dvorani od navdušenja oživeli. »Kombinatke« so pod vodstvom zborovodkinje Mateje Mavri zapele najprej tri pesmi po najavljenem programu, in sicer Jutri gremo v napad, Bilečanko in Kajušo. Zaradi glasnega odziva občinstva pa so pevke dodale še dve pesmi – Vstajenje Primorske in Hej, brigade.

Sledila je še kratka predstavitev knjige z naslovom Ljuba moja Mici, ki jo je izdala založba 5KA Katapult v Trbovljah in v kateri avtor Dejan Osterman, doma z Luž, na podlagi pisem, najdenih v zapuščini, pripoveduje življenjsko zgodbo svojega dedka, ki je bil med drugo svetovno vojno prisilno mobiliziran v nemško vojsko in poslan na vzhodno fronto, od koder pa mu je uspelo pobegniti in se pridružiti Rusom.

Večer domoljubnih in partizanskih pesmi na Visokem je bil zares poseben večer – »čuden je, »bajen« in »velik«, kakor je to že pred več kot osmimi desetletji začutil in v svoji Večerni impresiji zapisal pesnik Karel Destovnik - Kajuh.

Danijela Bakovnik

Prireditelji visokega pevskega in literarnega večera so se odločili, da bodo zaradi spoštovanja tradicije in spominov sedanjega naslov ohranili tudi v prihodnosti, pa čeprav si to pomenovanje prenekateri sokrajani in celo predstavniki šolske in družbenopolitične elite v občini razlagajo drugače, kakor je bilo zamišljeno. Bržčas so zato na osrednji osnovni šoli v občini tudi odklonili sodelovanje šolskega zbora na prireditvi, češ da »si današnji mladostniki svoj družbeni in politični nazor ustvarjajo drugače«, pa tudi sami učitelji se večera domoljubnih in partizanskih pesmi niso udeležili.

